

تحلیل محتوای کمی منابع قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران در بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی

سید محمدجواد قربی^۱

پذیرش مقاله: ۱۴۰۲/۰۹/۰۶

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۸/۰۱

چکیده

قدرت نرم، یکی از ابزارهای بازیگران سیاسی بین‌المللی برای «عمق‌بخشی راهبردی» و کاهش هزینه‌های تأمین منافع ملی محسوب می‌گردد. قدرت‌های جهانی برای تحصیل اهداف ترسیم‌شده در محیط راهبردی مترصد کاربست منابع نرم‌افزاری قدرت برای حصول نتایج فراوان با کمترین واکنش، مقاومت و حتی هزینه‌های مادی هستند. ج.ا.ایران برای تعمیق ارزش‌ها و حصول نتایج مطلوب در سیاست‌خارجی نیازمند «طرح‌ریزی راهبردی» برای «کاربست قدرت نرم» در روابط خارجی است و از ملزومات سیاست‌گذاری قدرت نرم در سطح منطقه‌ای و بین‌المللی، شناخت صحیح «منابع نرم» بازتولید قدرت است تا از طریق تمرکز بر پتانسیل‌های داخلی، بسترهای افزایش تأثیرگذاری بر مصالح و منافع ملی در محیط راهبردی را فراهم آورد. یکی از بسترهای شناخت منابع قدرت، اسناد ملی و فرادستی است. از آنجایی‌که این اسناد با توجه به ظرفیت‌ها، فرصت‌ها و تهدیدات پیش‌روی نظام تدوین و ابلاغ می‌گردند، مذاقه در بندها و اصول اسناد فرادستی می‌تواند الگوی منابع قدرت را در اختیار سیاست‌گذاران قرار دهد. در میان اسناد ملی ج.ا.ایران، بیانیه گام دوم به‌عنوان یک سند ملی، نقشه راهبردی و برنامه اقدام جمعی از ظرفیت مناسبی برای شناسایی و ترسیم الگوی چندوجهی منابع قدرت نرم در غرب آسیا و جهان اسلام برخوردار است. با توجه به تأکید سند گام دوم بر مسئله عزت ایرانیان در روابط خارجی و مرزبندی با واحدهای سیاسی بین‌المللی، لازم است به مقوله قدرت نرم به‌عنوان یکی از ابزارهای ارتقاء عزت ملی توجه ویژه شود. مقاله حاضر با استعانت از روش تحلیل محتوای کمی مترصد بررسی منابع نرم قدرت در بیانیه مزبور است و تلاش نگارنده، پاسخگویی به این سؤال خواهد بود که: منابع قدرت نرم ج.ا.ایران بر اساس بیانیه گام دوم انقلاب شامل چه ابعاد و مؤلفه‌هایی می‌شود؟ یافته‌ها نشان می‌دهند در بیانیه گام دوم به ابعاد مختلف قدرت نرم در عرصه سیاست، اقتصاد، علم و دانش توجه شده است.

واژگان کلیدی: قدرت نرم، منابع قدرت، بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی، تحلیل محتوای کمی، ج.ا.ایران، منابع سیاسی قدرت، منابع اقتصادی قدرت، منابع علمی قدرت.

۱. دانش‌آموخته کارشناسی‌ارشد اندیشه سیاسی، پژوهشگر تاریخ انقلاب و اندیشه متفکران مسلمان (نویسنده مسئول).

۱. مقدمه

قدرت نرم به‌عنوان یکی از مسائل راهبردی در سیاست خارجی مورد توجه واحدهای سیاسی در نظام بین‌الملل برای تحصیل منافع ملی با پرداخت کمترین هزینه مادی است. قدرت‌های جهانی در دو دهه اخیر، تمرکز فراوانی بر شناسایی و توانمندسازی منابع نرم قدرت در کشورهای هدف دارند؛ البته همان‌طور که «جوزف نای»^۱ از تئوریسین‌های قدرت نرم در آمریکا تأکید دارد، کشورها دارای منابع مختلف سخت و نرم قدرت هستند و در استراتژی قدرت نرم، بازیگران سیاسی با استعانت از منابع نرم‌افزاری قدرت خواهان تسخیر قلوب و اذهان هستند (نای،^۲ ۲۰۰۸: ۹۴). برای اینکه کشورها عقب‌ماندگی خود در کاربست قدرت نرم را جبران نمایند، لازم است منابع نرم بازتولید قدرت را تقویت نمایند و ضمن جلب اعتماد عمومی، توانمندی‌های ملی در استفاده از منابع قدرت را افزایش دهند؛ زیرا بی‌توجهی به این منابع، پیامدهای منفی برای قدرت فراملی خواهد داشت.

به اعتقاد «آلیستر مک‌دونالد»^۳ کشورهایی که در حوزه منابع قدرت نرم نظیر افزایش سطح سرمایه‌گذاری در آموزش، علم و فناوری، توسعه روابط بین‌المللی و سایر زمینه‌های مرتبط با قدرت سرمایه‌گذاری نمایند، قطعاً در سال‌های آینده منفعت زیادی به‌دست خواهند آورد و کشورهایی که نسبت به منابع جدید قدرت بی‌تفاوت هستند، پیامدهای منفی برای آنها خواهد داشت (مک‌دونالد،^۴ ۲۰۲۰: ۴۴). به همین دلیل، سنجش و ارزیابی منابع قدرت نرم یک دولت مورد تمرکز مطالعات و پژوهش‌های آکادمیک قرار گرفته است. درحالی‌که مفهوم قدرت نرم توسعه‌یافته توسط جوزف نای در حال حاضر به‌طور گسترده پذیرفته شده و مورد استفاده قرار می‌گیرد، درک نظری قدرت نرم و کاربرد عملی منابع آن همچنان چالش‌برانگیز است. هم پژوهشگران روابط بین‌الملل و هم مسئولین

1 . Joseph S. Nye

2 . Nye

3 . Alistair MacDonald

4 . MacDonald

قدرت نرم در سازمان‌های دولتی و غیردولتی پیگیر ابزاری برای ارزیابی منابع نرم‌افزاری خود و جایگاه کشورشان در جهان از نظر قدرت نرم هستند (خاریتونوا، ۲۰۱۵: ۴۸).

مطالعات جهانی و دغدغه مراکز پژوهش‌های بین‌المللی نشان از اهمیت شناخت منابع قدرت نرم و رتبه‌بندی آنها دارد؛ زیرا سیاست‌گذاری خارجی بدون شناخت منابع مؤثر بر روابط بین‌الملل و «توانمندی‌های داخلی قدرت‌آفرین» نیز یک خطای راهبردی و دارای آثار مخرب برای منافع ملی است. لاجرم، کشور ج.ا.ایران نیاز دارد مؤلفه‌های تولیدکننده قدرت نرم برای «نفوذ»، «اقتدار»، «اعتبار» و «الهام‌بخشی» خویش را شناسایی و توانمند سازد (قربی، ۱۳۹۴: ۸۵).

یکی از بسترهای مناسب شناسایی منابع قدرت نرم، اسناد فرادستی کشورها است و با مراجعه به سندهای ملی می‌توان وجوه مختلف قدرت و منابع بازتولید آنها را شناسایی و برجستگی منابع نرم قدرت را ارائه کرد. در ج.ا.ایران اسناد فرادستی فرصت استنتاج سیاست‌های ملی و بین‌المللی را فراهم می‌آورد که از جمله دستاوردهای مذاقه در اسناد مزبور می‌توان به «شناسایی بسترها»، «منابع» و «رویکردهای قدرت نرم» ج.ا.ایران در محیط راهبردی آسیای جنوب غربی و جهان اسلام اشاره کرد.

«بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی» یکی از اسناد راهبردی جمهوری اسلامی محسوب می‌شود که نشان‌دهنده جهت حرکت سیاست‌های ج.ا.ایران برای «استمرار و توسعه انقلاب اسلامی» در عرصه جهانی است. از جمله پتانسیل‌های بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی، معرفی امکانات و منابع قدرت نرم نظام اسلامی است که تمرکز و سرمایه‌گذاری بر آنها می‌تواند ایران قدرتمند را در مسیر تحقق آرمان‌های انقلاب اسلامی یاری دهد. از این رو، مقاله حاضر تلاش دارد با کاربست نظریه «منابع چندوجهی قدرت نرم» به تحلیل محتوای بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی برای استخراج منابع قدرت نرم پردازد و تلاش بر این است بعد از بررسی پیشینه مطالعات انجام‌شده در زمینه قدرت نرم و اسناد فرادستی، الگوی نظری منابع چندوجهی قدرت ارائه شود و با کاربست این الگو، سند گام دوم انقلاب اسلامی مورد تحلیل محتوای کمی قرار بگیرد.

۱-۱. سؤالات تحقیق

سؤال اصلی مقاله حاضر عبارت است از اینکه «منابع قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران بر اساس بیانیه گام دوم انقلاب شامل چه ابعاد و مؤلفه‌هایی می‌شود؟». برای پاسخ به سؤال اصلی مزبور، نیازمند پاسخگویی و مذاقه در سؤالات فرعی زیر می‌باشیم:

(۱) منابع سیاسی قدرت نرم در بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی شامل چه مواردی هستند؟

(۲) منابع اقتصادی قدرت نرم در بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی شامل چه مواردی هستند؟

(۳) منابع علمی قدرت نرم در بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی شامل چه مواردی هستند؟

۲-۱. اهداف

۱-۲-۱. هدف اصلی

(۱) شناخت کمی منابع قدرت نرم در بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی از منظر ابعاد و مؤلفه‌ها.

۱-۲-۲. اهداف فرعی

- (۱) شناسایی منابع سیاسی قدرت نرم در بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی؛
- (۲) شناسایی منابع اقتصادی قدرت نرم در بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی؛
- (۳) شناسایی منابع علمی قدرت نرم در بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی.

۲. مبانی نظری و پیشینه‌شناسی تحقیق

۲-۱. پیشینه‌شناسی تحقیق

بررسی ادبیات تحقیق در زمینه قدرت نرم نشان از کثرت پژوهش‌های منتشرشده دانشگاهی و سازمانی در حوزه ابعاد، مؤلفه‌ها، منابع، راهبردها و تهدیدات قدرت نرم در گستره جهانی، منطقه‌ای و ملی دارد. در حوزه مفهوم‌شناسی و شناخت مسائل قدرت نرم، آثار متنوعی در قالب

کتاب، پایان‌نامه، رساله، مقاله علمی، گزارش‌های راهبردی و طرح‌های پژوهشی درون‌سازمانی منتشر شده است.

پایش مطالعات انجام‌شده نشان از خلأ و کمبودهای مطالعاتی در زمینه شناسایی منابع قدرت نرم جمهوری اسلامی دارد. از آنجایی‌که اسناد فرادستی در هر نظام سیاسی، یکی از مستعدترین منابع شناسایی منابع قدرت آن کشور است، لازم است سندپژوهی در حوزه مطالعات قدرت نرم مورد توجه قرار بگیرد. با توجه به این مسئله، پیشینه‌شناسی این تحقیق دارای دو بخش است:

(۱) مطالعات قدرت نرم در اسناد فرادستی ج.ا.ایران،

(۲) مطالعات قدرت در بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی.

سندپژوهی قدرت نرم در مطالعات آکادمیک و سازمان‌های سیاست‌گذار کمتر مورد توجه بوده است و برخی از مطالعات در این زمینه به قرار زیر است:

چندین مطالعه پژوهشی به بررسی منابع قدرت نرم در سند چشم‌انداز بیست‌ساله جمهوری اسلامی پرداخته‌اند. در این مطالعات از زوایای مختلفی به سند مزبور پرداخته شده است که از آن جمله می‌توان به تبیین مختصات قدرت نرم (قربی، ۱۳۹۲: ۴۹-۷۰)، ارتباط و تأثیر الهام‌بخشی بر قدرت نرم (موسوی و قربی، ۱۳۹۲: ۱۳۳-۱۱۳)، منابع فرهنگی بازتولیدکننده قدرت نرم (رفیع و همکاران، ۱۳۹۳: ۲۴-۹)، مؤلفه‌های سیاست‌خارجی تأثیرگذار بر روند قدرت نرم ج.ا.ایران (حیدری و همکاران، ۱۳۹۵: ۴۶-۹)، منابع سیاسی بازتولیدکننده قدرت نرم (جعفری و قربی، ۱۳۹۵: ۷۵-۹۴) و تحلیل محتوای برجستگی منابع قدرت نرم در چهار سطح سیاسی، اقتصادی، علمی و فرهنگی (قربی، ۱۴۰۰: ۵۴-۲۵) اشاره کرد. در این مطالعات، سند چشم‌انداز با رویکرد توصیفی و تحلیل محتوای کمی و کیفی مورد بررسی قرار گرفتند و قدرت نرم ج.ا.ایران در وجوه مختلف مورد سنجش و بررسی کیفی قرار گرفتند.

در زمینه بررسی قدرت نرم در قانون اساسی ج.ا.ایران چند مطالعه کیفی و کمی انجام شده است و به مسائلی نظیر؛ برجستگی منابع قدرت نرم در ابعاد فرهنگی، سیاسی، اقتصادی و علمی (قربی و جعفری، ۱۳۹۳: ۶۸-۲۹)، بررسی منابع، ابزار، ابعاد و تهدیدات قدرت نرم (قربی، ۱۳۹۴: ۵۶-۹) و منابع فرهنگی قدرت (قربی و حیدری، ۱۳۹۷: ۱۹۶-۱۵۷) پرداخته شده است.

در حوزه پردازش سیاست‌های کلی برنامه توسعه دو مقاله علمی- پژوهشی نگارش شده است که به مسئله مؤلفه‌های الهام‌بخشی و بازتولید قدرت نرم (قربی، ۱۳۹۴: ۱۱۶-۸۵) و منابع قدرت نرم در سه سطح فرهنگی، اقتصادی و سیاسی (قربی و جعفری، ۱۳۹۵: ۴۴-۷) پرداختند. مطالعاتی در حوزه سند هویت ملی ایرانیان انجام شده است که به مسائل قدرت نرم در این سند فرادستی فرهنگی توجه داشته است. در این پژوهش‌ها تلاش شده تا به تحلیل محتوای کمی منابع قدرت نرم (جمشیدیها و قربی، ۱۴۰۲: ۳۷۲-۳۳۷)، تأثیر فرهنگ سیاسی بر ارتقاء قدرت نرم انقلاب اسلامی (قربی، ۱۳۹۶: ۱۵۴-۱۳۱) و نقش ارزش‌های فرهنگی در بازتولید وجوه نرم‌افزاری قدرت (قربی و حیدری، ۱۳۹۵: ۶۴-۴۶) پرداخته شود.

برخی از پژوهش‌های صورت گرفته در این زمینه قدرت نرم در بیانیه گام دوم که صرفاً به بررسی نقش یک متغیر در قدرت نرم توجه داشته‌اند، به شرح زیر است:

علیزاده و همکارانش در مقاله «مبانی تعلیم و تربیت انقلاب اسلامی در زمینه بازتولید قدرت نرم با تأکید بر بیانیه گام دوم» به تبیین مبانی تربیت در تولید قدرت با تأکید بر بیانیه گام دوم پرداخته است و یافته‌های پژوهش بر خصوصیات کرامت و اخلاق‌مداری، استکبارستیزی، استقلال و خوداتکایی، نفی استعمار و تربیت سیاسی به‌عنوان عاملی برای تولید قدرت نرم تأکید دارد (علیزاده و همکاران، ۱۴۰۱). «قدرت نرم، تمدن نوین اسلامی و بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی» به خامه مرتضی شیروودی مترصد تبیین سه مؤلفه قدرت، تمدن‌سازی و گام دوم انقلاب بوده است. نگارنده تأکید دارد بیانیه گام دوم بیش از آنکه منشوری جهت ارتقای آگاهی مردم باشد، راهبردی برای نهادینه‌سازی انقلاب بر اساس گذشته تاریخی، دستاوردها و تجربه چهل سال اول انقلاب است (شیروودی، ۱۳۹۹). حسن‌خانی در مقاله «راهکارهای تحقق بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی در حوزه ارتقای قدرت‌سازی منطقه‌ای جمهوری اسلامی ایران در غرب آسیا» تلاش دارد راهبردهای افزایش قدرت منطقه‌ای ج.ا.ایران در غرب آسیا را تبیین نماید و اعتقاد دارد قدرت منطقه‌ای به کمک طرح راهبرد ژئوپلیتیکی و شبکه‌سازی منطقه‌ای، زمینه تحقق بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی در حوزه منطقه‌ای را فراهم کند (حسن‌خانی، ۱۴۰۰).

با توجه به بررسی منابع مذکور می‌توان اشاره کرد در حوزه شناسایی منابع قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران در بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی، پژوهش مستقلی نگارش نشده است. با وجود تلاش محققان ایرانی برای تبیین وجوه سیاسی، اقتصادی، علمی، اجتماعی و امنیتی سند راهبردی مزبور، «استخراج الگوی منابع قدرت نرم» در سند مزبور مورد پردازش و تحلیل کمی-کیفی قرار نگرفته است و لازم است یک شمای کلی از الگوی منابع قدرت نرم در بیانیه راهبردی گام دوم انقلاب اسلامی ارائه شود.

۲-۲. مبانی مفهومی

۲-۲-۱. بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی

بیانیه گام دوم به مناسبت چهلمین سال پیروزی انقلاب اسلامی در بیست‌ودوم بهمن ۱۳۹۷ توسط آیت‌الله سید علی خامنه‌ای صادر گردید (شاه‌ملکی، ۱۴۰۲: ۱۱) و یک الگوی رفتاری فردی و جمعی منطبق با سبک زندگی اسلامی برای جامعه ایرانی ترسیم می‌کند (ابرقونی، ۱۳۹۸: ۶۴-۶۳). این بیانیه ترسیم کلی از گذشته، حال و آینده انقلاب اسلامی ارائه می‌دهد (راجی و خاتمی، ۱۳۹۸: ۱۳) و در این زمینه می‌توان اذعان داشت بیانیه یک چشم‌انداز است که به آینده نگاه می‌کند و تصویری ذهنی از آینده ایده‌آل جامعه و آرزوهایی را که جامعه دوست دارد به آنها دست یابد، خلق می‌کند. با توجه به اینکه انقلاب اسلامی چهل سالگی خود را به پایان رساند، رهبر معظم انقلاب بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی را در حوزه «توصیف انقلاب»، «ثمره انقلاب» و «مأموریت آینده انقلاب» را خطاب به جامعه بیان کردند. بنابراین، بیانیه گام دوم «نقشه راه» روشنی مبتنی بر امید واقع‌بینانه و خوش‌بینی مؤمنانه است که در پی انتقال هوشمندانه میراث انقلاب به نسل جدید در کنار وظیفه‌سازی برای مدیران و مسئولیت‌آفرینی برای جوانان است (رکابیان و پورحسین، ۱۳۹۹: ۱۶۱).

بیانیه گام دوم انقلاب غنی از محتوا و سرشار از نکات راهبردی است؛ در واقع یک منشور جامع، منسجم و راهبردی است که مسیر حرکت انقلاب در چهل سال بعدی را نشان داده است و برای ترسیم مسیر پیش‌رو، علاوه بر تبیین عملکرد انقلاب اسلامی، تصویر واقع‌بینانه‌ای از موقعیت کنونی ارائه می‌دهد (جداوی، ۱۳۹۹: ۲).

بیانیه گام دوم بر ظرفیت‌ها و فرصت‌های مادی و معنوی نظام انقلابی برای پیشرفت در عرصه‌های مختلف اشاره دارد و آیت‌الله خامنه‌ای اشاره می‌کند با این سرمایه‌ها می‌توان پیشرفت در زیرساخت‌های حیاتی علمی، اقتصادی و عمرانی را فراهم کرد (گروهی از نویسندگان، ۱۳۹۸: ۲۱).

رهبر معظم انقلاب اسلامی در این بیانیه تلاش دارد با معرفی آسیب‌ها و چالش‌های پیش‌روی نظام انقلابی، راهبرد ساخت ایران مقتدر را به نسل جوان ارائه دهد (ذوعلم، ۱۴۰۰: ۲۱-۲۲). در همین راستا، این بیانیه با معرفی انقلاب اسلامی به‌عنوان یکی نهضت بزرگ دینی، الگوی رفتاری و آینده تمدنی انقلاب اسلامی را تبیین کرده است (ردایی و امینی، ۱۴۰۱: ۱۷۴-۱۷۰) و برای استمرار انقلاب اسلامی بر راهبردهای متنوعی در حوزه‌های سیاسی، اقتصادی، علمی، اجتماعی، نظامی و امنیتی، فرهنگی و معنوی اشاره دارد که از دیدگاه رهبر انقلاب اسلامی عامل «استقلال»، «آزادی» و «عزت ملی» خواهد بود (رمضانی، ۱۳۹۹: ۲۶۶-۲۷۷).

راهبردهای فوق نشان می‌دهد این بیانیه به ابعاد سخت‌افزاری و نرم‌افزاری اقتدار و قدرت ملی توجه دارد و بنیادی‌ترین مؤلفه قدرت نظام انقلابی را قدرت نرم مبتنی بر ارزش‌های سیاسی، ایمان، انگیزه الهی و ولایت‌فقیه می‌داند. باید توجه داشت از آنجایی که ارزش‌های انقلاب اسلامی مبتنی بر فطرت بشری می‌باشد، منابع نرم قدرت نظام انقلابی و تمدن‌ساز ایران از سوی جوامع بشری مورد استقبال بوده و قدرت نرم عظیمی را در اختیار انقلاب اسلامی قرار می‌دهد (فیضی، ۱۴۰۲: ۹۷).

بر اساس این بیانیه می‌توان چهار راهبرد برای استحکام ساخت درونی و بیرونی قدرت انقلاب اسلامی ارائه داد:

- (۱) راهبرد پیشسازی انقلاب اسلامی ناظر بر قوت‌های داخلی و فرصت‌های بیرونی،
- (۲) راهبرد صیانتی انقلاب اسلامی ناظر بر قوت‌های داخلی و تهدیدهای بیرونی،
- (۳) راهبرد رقابتی انقلاب اسلامی ناظر بر فرصت‌های بیرونی و ضعف‌های داخلی،
- (۴) راهبرد مقاومتی انقلاب اسلامی ناظر بر ضعف‌های داخلی و تهدیدهای بیرونی (نادری و پیرانی، ۱۳۹۹: ۳۰۵).

بنابراین، اهتمام دولتمردان باید بسیج منابع، امکانات و ظرفیت‌ها به منظور برنامه‌ریزی در راستای عملیاتی کردن راهبردهای مذکور با محوریت راهبرد پیشتازی در محیط منطقه‌ای و نظام بین‌الملل باشد (همان: ۳۰۵).

۲-۲-۲. قدرت ملی

«قدرت» به‌مثابه یک مفهوم مرکزی در مطالعات روابط بین‌الملل (احمد،^۱ ۲۰۱۲: ۸۳)، اشاره به توانایی یک ملت برای تأمین اهداف و مقاصد در ارتباط با سایر ملت‌ها دارد (جین،^۲ ۲۰۲۰: ۲). بنابراین، «منافع ملی» در نظام بین‌الملل مبتنی بر چارچوب موقعیت قدرت تعریف و تبیین می‌گردد. بر اساس منطق مزبور، در شرایط تعارضات بین‌المللی می‌توان با ابزار قدرت به حفظ منابع ملی اقدام کرد (کاکویی، ۱۴۰۰: ۷-۲).

قدرت ملی در یک واحد جغرافیایی سیاسی به نام کشور وجود دارد (زرقانی، ۱۳۸۸: ۹) و تحت تأثیر عوامل تعیین‌کننده طبیعی (جغرافیا، منابع و جمعیت) و عوامل اجتماعی (اقتصادی، سیاسی، نظامی، روانی، اطلاعاتی و...) است (جابلونسکی،^۳ ۱۹۹۷: ۳۶). این ظرفیت‌ها و عوامل مؤثر بر قدرت ملی، مرکب از عناصر مختلف ثابت و متغیر در یک واحد ژئوپلیتیکی است (متقی^۴ و همکاران، ۲۰۲۰: ۱۰). مؤسسه رنده^۵ «قدرت ملی» را ظرفیت و قابلیت یک کشور برای تعقیب اهداف راهبردی خود از طریق سیاست‌های هدفمند تعریف می‌نماید که به دو مسئله اشاره دارد:

- (۱) ظرفیت خارجی که شامل ظرفیت کشور در تأثیرگذاری بر محیط بین‌الملل از طریق پتانسیل‌های اقتصادی و سیاسی است.
- (۲) بعد داخلی که شامل ظرفیت یک کشور در تبدیل منابع جامعه به دانش قابل اجرایی است که بهترین فناوری نظامی و غیرنظامی را تولید می‌کند (محسن‌زادگان و حسینی، ۱۳۹۰: ۱۳۶).

---

1. Ahmad
2. Jain
3. Jablonsky
4. Motaghi
5. RAND Corporation

بنابراین، یکی از ملزومات قدرت فراملی، استعدادها و توانایی داخلی در تولید منابع قدرت است و همان‌طور که در فرهنگ لغات نظامی ذکر شده، زمانی که از واژه قدرت ملی استفاده می‌شود، اشاره به تجمیع کامل منابع در دسترس برای پیگیری اهداف ملی دارد (فرهنگ لغت اصطلاحات نظامی،^۱ ۲۰۱۰: ۲۲۹).

۳-۲-۲. تحول گفتمان منابع قدرت؛ سخت^۲ و نرم^۳

قدرت معیاری از مدل‌های متنوع رفتاری نظام روابط بین‌الملل است که در حوزه عملیاتی، از حالت‌های مختلف «سخت» یا «نرم» آن استفاده می‌شود (گوبایدولینا و اینسبایوا،^۴ ۲۰۱۳: ۸۳). در گفتمان ایجابی قدرت، تحلیل قدرت به نیرو (ابزار و امکانات) بدون توجه به استعداد و توانایی فکری، ایدئولوژی مترقی، پابندی به اصول انسانی و دیپلماسی قدرتمند نمی‌تواند به موضوع مناسب و پایدار منجر شود. به عبارت دیگر، قدرت سخت برای رسیدن به اهداف خویش نیازمند یک عامل پشتیبان و تکمیلی است و آن قدرت نرم است.

در این راستا، اعمال قدرت از طریق جذب و همزمان پرهیز از هرگونه اجبار و تطمیع، گستره‌ای بسیار متنوع، جذاب و درعین حال حساس را در برابر دولتمردان یک کشور قرار می‌دهد (قربی، ۱۳۹۴: ۸۹-۸۸). البته باید توجه داشت جامعه بین‌المللی راهبرد جدید نرم قدرت برای دستیابی به اهداف را اتخاذ کند اما «قدرت سخت» همچنان یک عامل تعیین‌کننده اصلی در روابط بین‌الملل است.

در عصر جهانی‌شدن، دولت‌ها ضمن توانمندی سخت‌افزاری قدرت، از منابع قدرت نرم که تأثیرگذارتر و مؤثرتر است، بهره می‌گیرند؛ زیرا بر افکار عمومی، اعتماد بین‌المللی، مشروعیت و جذابیت رفتار دولت‌ها تأثیر خواهد داشت و همین مسئله، تضمین امنیت ملی خواهد بود

1. US NATO Military Terminology Group, Dictionary of Military and Associated Terms.

2. Hard

3. Soft

4. Gubaidullina & Insebayeva

(کوهرا، ۲۰۰۵: ۳۹). در ادامه به بررسی دو گفتمان سخت و نرم در مطالعات قدرت ملی اشاره می‌شود.

۱-۳-۲-۲. گفتمان سخت‌افزاری

محققان بین‌المللی در تمایز دو نوع قدرت «سخت» و «نرم» اشتراک دارند. گفتمان سخت، از طریق تهدید یا استفاده نظامی و با تهدید اقتصادی یا پاداش به دست می‌آید (دی‌لیسل، ۲۰۲۰: ۱۷۶-۱۷۵). در این گفتمان، قدرت دارای ابعاد بسیار محدودی بوده و تمرکز بر مؤلفه‌های نظامی، اقتصادی و سیاسی است (زارع و همکاران، ۱۴۰۰: ۸۶). به همین دلیل است که تأکید می‌شود گفتمان کلاسیک از قدرت، ناظر بر زور و اجبار می‌باشد که جوزف نای از آن به «چوب [تهدید به اجبار]» یاد می‌کند (نای، ۲۰۰۹: ۱۸) و قدرت اقتصادی، نظامی، تجهیزات مدرن، تولید ملی، نیروی انسانی کارآمد و فعال نیز در زمره مؤلفه‌های بعد سخت قدرت قرار می‌گیرند (عبدالعلی‌پور، ۱۴۰۰: ۱۹۵).

توضیحات فوق نشان می‌دهند در گفتمان کلاسیک و سخت‌افزاری، قدرت سخت به‌خودی‌خود یک هدف نیست، بلکه وسیله‌ای برای رسیدن به هدف است (کوپالیان و آساتریان، ۲۰۲۳). بر اساس رویکرد انتقادی «بیلگین و الیس»^۴ در مطالعه قدرت و جریان واقع‌گرایی، گفتمان سخت‌افزاری قدرت به اشکال مادی قدرت بیش‌ازحد امتیاز می‌دهد و بر بعد قابل‌مشاهده روابط قدرت تمرکز می‌کند و این مسئله تا حدی غیرواقعی است. پس، انتقاد جدی به این گفتمان، غفلت از فرایندهای متعدد (مرئی و غیرقابل مشاهده) است که از طریق آنها قدرت تولید و بیان می‌شود (بیلگین و الیس، ۲۰۰۸: ۵).

۲-۳-۲-۲. گفتمان نرم‌افزاری

با پایان جنگ سرد، ساختار نظامی که تنها بازیگر نسبتاً منفرد در نظام بین‌الملل بود تحولی جدی را پشت‌سر گذاشت و ساختار عمیق‌تری از بازیگران جدید قدرت مانند افراد، شرکت‌ها و

1. Kohara
2. deLisle
3. Kopyalyan and Asatryan
4. Bilgin And Elis

سازمان‌های بین‌المللی وارد معادلات قدرت شدند. این دگرگونی مستلزم آن بود که بازیگران به‌ویژه دولت‌ها از طریق برداشت‌های امنیتی جدید، خود را مورد بازنگری قرار دهند و به‌جای مداخلات نظامی که به‌عنوان قدرت سخت توصیف می‌شد، منابع قدرت نرم مانند آموزش، علم، ورزش، فرهنگ، هنر و اقتصاد وارد معادلات قدرت شوند. بر اساس گفتمان نرم قدرت، کشورها باید هم از منافع ملی خود محافظت و دفاع کنند و هم روابط خود را با سایر کشورها در مواجهه با خطراتی نظیر اخبار مغرضانه، کذب و تحریک ناشی از افزایش منابع اطلاعاتی حفظ کنند (ترززی‌اوغلو، 2022: ۵۱).

بنابراین، گفتمان نرم بر این مسئله تأکید دارد که محدود کردن ابعاد قدرت به نظامی یا اقتصادی در قالب الگوهای تک‌متغیره یا چندمتغیره پاسخگوی نیازهای جدید نیست و بایستی درعین حال که به تمام ابعاد قدرت توجه می‌شود، درنهایت به ضریب واحد و مشخصی از قدرت ملی هر کشور دست یافته شود (زارع و همکاران، ۱۴۰۰: ۱۰۷).

گفتمان مدرن قدرت ناظر بر این مسئله مهم است که با ارائه انگیزه یا پرداخت (هویج) و با واداشتن دیگران باید به خواسته‌های خود دست یافت. قدرت نرم به‌جای وادار کردن مردم، آنها را همراه می‌کند (نای، ۲۰۰۹: ۱۹-۲۰). در این رویکرد، به‌جای اجبار و تهدید، تمرکز بر «جذب و متقاعد کردن» دیگران برای به‌دست آوردن نتایج است (نای، ۲۰۱۷: ۱). در بخش بعدی، مختصات مفهومی و منابع قدرت نرم ارائه می‌شود.

۴-۲-۲. رویکرد نظری

۴-۲-۲-۱. قدرت نرم

در ادبیات غربی، مفهوم قدرت نرم توسط جوزف نای مورد استفاده قرار گرفت (نای، ۲۰۰۴). از دیدگاه وی، توانایی یک کشور برای به‌دست آوردن آنچه می‌خواهد از طریق جذب به‌جای اجبار دیگران، قدرت نرم است که با درگیر کردن قلب‌ها و ذهن‌ها از طریق ارزش‌های فرهنگی و

سیاسی و سیاست‌های خارجی که کشورهای دیگر مشروع و مساعد برای منافع خود می‌دانند، به وجود می‌آید (واتانابه و مک‌کانل،^۱ ۲۰۰۸).

قدرت نرم به‌جای تمرکز بر عملیات نهادهای رسمی (دولت‌ها، ارتش‌ها، وزارتخانه‌ها و دیگر عوامل رسمی قدرت)، توجه را به موضوعاتی جلب می‌کند که همیشه قابل تحلیل علمی و سیاسی متعارف نیستند. ادراک، آموزش عالی، فرهنگ عامه، دیپلماسی عمومی و جامعه مدنی بخش‌های مهم تولید قدرت نرم هستند (مک‌وی،^۲ ۲۰۱۰: ۳۷۹).

قدرت نرم شکلی از قدرت ملی است که مبتنی بر جذابیت فکری و فرهنگی است که به‌طور عمدی یا ناخواسته توسط بازیگران روابط بین‌الملل برای دستیابی به الزامات استراتژیک مورد استفاده قرار می‌گیرد. قدرت نرم فراتر از قدرت فرهنگی صرف است و شامل قدرت سیاسی نیز می‌شود. ارزش‌ها و ایده‌ها، نظام‌های آموزشی و اجتماعی-اقتصادی، و سیاست‌های مشروع ملی که توسط سایر ملت‌ها و مردم پذیرفته شده است بخشی از قدرت نرم محسوب می‌شوند (لی،^۳ ۲۰۱۱: ۱۱).

وقتی کشورهای دیگر متقاعد شوند که آرمان‌ها یا سیاست‌های یک ملت مشروع و درواقع مطلوب هستند، «قدرت نرم» آن ملت بازتولید و افزایش می‌یابد. به‌عنوان یک مفهوم نظری، قدرت نرم به معنای افزایش اهمیت و ارتباط است. بسیاری از کشورها اهمیت استفاده از ابزارها و منابع قدرت نرم را برای مشارکت در سیاست رقابتی جذب، مشروعیت و اعتبار درک کرده‌اند؛ زیرا سازگاری با ارزش‌ها و منافع سایر کشورها می‌تواند به اندازه اعمال قدرت سخت برای دستیابی به اهداف موردنظر یک ملت مهم باشد (همان: ۱۱).

۲-۲-۴-۲. منابع چندوجهی قدرت نرم

از آنجایی که عوامل اصلی شکل‌دهنده به قدرت ملی کشورها در حوزه‌های مختلف اقتصادی، سیاسی، نظامی، اجتماعی، علمی و... قرار دارند (ستایش‌منش، ۱۴۰۲: ۱۴۰) و همان‌طور که «لادگارد»^۴ در پژوهش «قدرت‌های اصلی در یک نظم جهانی در حال تغییر»^۱ اشاره می‌کند،

1. Watanabe and McConnell
2. Mcveigh
3. Lee
4. Sverre Lodgaard

اندازه‌گیری قدرت در امور بین‌الملل نیازمند توجه به شاخص «کنترل بر منابع» در کنار مؤلفه‌های توجه بر بازیگران، رویدادها و نتایج آن است. لاجرم، یکی از بهترین روش‌ها برای اندازه‌گیری قدرت جامع ملی، شناخت منابع قدرت است (لادگارد، ۲۰۲۳: ۱).

نظریه‌پردازانی مانند مایکل پولشاک^۳ و اشلی تلیس^۴ تأکید می‌کنند در عصر حاضر، دولت‌ها دارای منابع مختلفی از قدرت هستند که دسترسی به آنها در بین بازیگران سیاسی متفاوت است و این سطح و منابع از قدرت در طول زمان تغییر می‌کند، و دولت‌ها از طریق فعالیت‌های مختلف سعی می‌کنند میزان قدرتی را که دارند به حداکثر برسانند یا حداقل حفظ کنند (پولشاک، ۲۰۲۲: ۲-۱).

نظریه‌پردازان قدرت مانند ریموند بودون^۶ و فرانسوا بوریکاو^۷ تأکید دارند باید قدرت را با سه رویکرد مورد توجه قرار داد:

الف) «تخصیص منابع» از هر نوع که باشد؛

ب) «توان استفاده از منابع»؛

ج) «نتایج حاصله از به‌کار بردن قدرت» (جووانی، ۱۳۸۷: ۴۲؛ و تلیس و همکاران، ۱۳۸۳: ۷۲-)

(۶۳)

توضیحات مطروحه نشان می‌دهد شناسایی منابع و سنجش قدرت ملی موضوعی حیاتی بوده و سنجش منابع قدرت نیز بخشی جدایی‌ناپذیر از تجزیه و تحلیل منابع ملی است. درعین حال شناخت موفق منابع می‌تواند گزارش دقیقی از مفاهیم «تعادل قدرت» و «انتقال قدرت» و «ظرفیت» (شامل عوامل ناملموس قدرت) برای بهره‌وری و نیرو ارائه دهد (چانگ، ۲۰۰۴: ۲).

لاجرم، بازیگران سیاسی برای کاربست قدرت و تقویت قدرت ملی باید راهبرد و نیز ارزش‌های

1. Major Powers in a Shifting Global Order

2. Lodgaard

3. Michael Poulshock

4. Ashley Tellis

5. Poulshock

6. Reymond Boudon

7. Francois Bouricaud

8. Chang

مطلوب خود را به‌گونه‌ای ارائه دهند که از دو بعد ملی و فراملی مؤلفه‌های تولید قدرت نیز نهایت بهره‌برداری را به عمل آورند (پیشگاهی فرد و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۹۱).

برای توانایی در کاربست قدرت نرم، نیازمند شناسایی و توجه به منابع چندوجهی این قدرت است. به عبارتی، قدرت نرم نیازمند استعانت از منابع مختلف است^۱ که در ادامه به آنها اشاره می‌شود:

۱-۲-۴-۲-۲. منابع سیاسی

مؤلفه‌های منابع سیاسی قدرت نرم بیش از ابعاد بیرونی، بر وجوه درونی استوار است (جعفری و قربی، ۱۳۹۵: ۷۵). ارزش‌های مثبت سیاسی یک کشور در بعد داخلی می‌تواند قدرت کشور را افزایش دهد. در بعد داخلی نیز افکار عمومی، رعایت حقوق بشر، کارآمدی قوای سه‌گانه، پاسخگویی دولت، پاسخگو بودن به مردم، رعایت اخلاق و اجرای عدالت، همگی از ارزش‌های مثبت یک حکومت است. ارزش‌های سیاسی در سطح داخلی باید مطابق با انتظارات و سلیق عموم طراحی و سعی شود سیاست‌های مشروع و اخلاقی اتخاذ شود و اگر چنین سیاست‌هایی اتخاذ گردید آنگاه ارزش و مطلوبیت‌های سیاسی می‌توانند با ارائه تصویرسازی مطلوب از یک کشور در سطح افکار عمومی جهان مؤثر باشند و قدرت نرم را ارتقاء بخشند (پوراحمدی، ۱۳۸۹: ۳۰۷؛ جعفری و قربی، ۱۳۹۵: ۸۱-۸۰).

۲-۲-۴-۲-۲. منابع اقتصادی

اقتصاد به‌مثابه عامل نمادین در تصویرسازی قدرت نرم نقش دارد. رشد اقتصادی و رفاهی، بالا رفتن سرمایه‌گذاری، امید به زندگی، کاهش بیکاری و... در روند تولید قدرت نرم مؤثر هستند. قدرت اقتصادی مستقیم نوعی از قدرت اقتصادی است که هم از راه ترغیب و هم از راه فشار اقتصادی در راستای کسب منافع یک دولت به‌کار گرفته می‌شود و معمولاً به چگونگی استفاده

۱. باید در نظر داشت، منابع فرهنگی در اسناد فرادستی جمهوری اسلامی ایران به‌وفور یافت می‌شود و در بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی، منابع فرهنگی قدرت نرم مورد توجه قرار می‌گیرد که به دلیل نزدیکی با ارزش‌ها و فرهنگ سیاسی و اقتصادی، این منابع در تلفیق با منابع اقتصادی، سیاسی و علمی مورد مذاقه قرار گرفت.

دولت از ابزارهای تشویق و تنبیه اقتصادی برمی‌گردد. قدرت اقتصادی غیرمستقیم به توانایی کسب‌شده توسط یک کشور به صورت عامدانه یا غیرعامدانه ناشی از اندازه، تنوع و پیوندهای اقتصادی خود که از طریق شکل‌دهی و تعیین دامنه رفتارهای ممکن توسط دیگران اشاره دارد که روی رفتار بازیگران تأثیر می‌گذارد (قربی و جعفری، ۱۳۹۵: ۱۷-۱۶).

۳-۲-۴-۲-۲. منابع علمی

توسعه کمی و کیفی مراکز دانشگاهی، توسعه مقالات در مجلات بین‌المللی، کسب دانش و فناوری‌های روز برترساز، مرزشکنی دانش، رشد علوم پزشکی، ژنتیک، هوافضا، بیوشیمی، نانو، هوافضا، رشد فناوری‌هایی دفاعی و... بر قدرت علمی تأثیر دارد و همکارهای علمی بین‌المللی، ترویج علم و فناوری در میان ملت‌های دیگر، باعث پرستیژ بین‌المللی کشور می‌شود. علاوه بر این، کسب رتبه‌ها در المپیادهای علمی جهان بر تصویرسازی مثبت جهانیان از موقعیت علمی کشور می‌افزاید و خواهد توانست دامنه قدرت نرم را ارتقاء دهد (جعفری و قربی، ۱۳۹۷: ۱۵۸-۱۵۷).

«اشلی تلیس» تأکید دارد فناوری و دانش‌های اساسی که در توانایی ملی و روند منافع ملی تأثیرگذارند به شرح زیر می‌باشند؛ فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات، فناوری مواد، فناوری ساخت و تولید، فناوری زیستی و علوم حیاتی، فناوری هوانوردی و حمل‌ونقل، فناوری انرژی و محیط زیست (تلیس و دیگران، ۱۳۸۳: ۲۳۵-۲۳۱).

جدول شماره ۱. منابع قدرت نرم در بُعد داخلی و خارجی (یافته‌های نگارنده)		
منابع قدرت	بُعد منابع قدرت	نتایج کاربرد منابع قدرت
منابع سیاسی	منابع سیاسی داخلی	استحکام قدرت سیاسی داخلی و بازتولید قدرت نرم سیاسی
	منابع سیاسی خارجی	
منابع اقتصادی	منابع اقتصادی داخلی	استحکام قدرت اقتصادی داخلی و بازتولید قدرت نرم اقتصادی
	منابع اقتصادی خارجی	
منابع فرهنگی	منابع فرهنگی داخلی	استحکام قدرت فرهنگی داخلی و بازتولید قدرت نرم فرهنگی
	منابع فرهنگی خارجی	
منابع علمی	منابع علمی داخلی	استحکام قدرت فرهنگی داخلی و بازتولید قدرت نرم فرهنگی
	منابع علمی خارجی	

۳. روش‌شناسی تحقیق

مطابق الگوی روش‌شناسی مطالعات (قربی، ۱۴۰۰؛ و جمشیدیها و قربی، ۱۴۰۲) در تبیین منابع قدرت نرم در اسناد فرادستی جمهوری اسلامی ایران، برای انجام پژوهش حاضر از روش تحلیل محتوا بهره گرفته می‌شود که یکی از مباحث کاربردی است؛ پژوهشگران با استفاده از این روش، به واری داده‌های خود می‌پردازند. به واسطه روش تحلیل محتوا می‌توان به تحلیل گفتار، نوشتار، از قبیل مقالات، کتاب‌ها، سخنرانی‌ها، فیلم، تصاویر، حرکات، نحوه ادای کلمات، تکرار کلمات، لحن به کاررفته در کلام و... پرداخت.

تحلیل محتوا به محقق کمک می‌کند تا لایه‌های پنهان و زیرین پدیده‌های مرتبط با موضوع پژوهش را به دست آورده و به اهدافی که پژوهش در راستای آن انجام می‌گیرد، نزدیک شود. تحلیل محتوا از رویکردی خاص برای تحلیل داده‌ها برخوردار است. این رویکرد خاص عمدتاً ناشی از نحوه تلقی از موضوع تحلیل (محتوا) می‌باشد. تحلیل محتوا را تکنیکی پژوهشی برای استنباط تکرارپذیر و معتبر از داده‌ها در مورد متن آنها تعریف کرده‌اند. به یک معنا، تحلیل محتوا روشی برای مطالعه عینی، کمی و سیستماتیک فرآورده‌های ارتباطی (محتوای آشکار پیام) جهت رسیدن به تفسیر می‌باشد که بر سه عنصر «عینیت»، «کمیت» و «سیستماتیک بودن» تأکید شده است. از آن‌رو که هدف تحلیل محتوای پیام‌ها در قالب عبارت‌های عددی و در نتیجه، استفاده از فنون کمی است که قابلیت این روش را افزایش می‌بخشد، باید داده‌های ما به صورت کمی (درصد و شمارش) تبدیل شود. در غیر این صورت، تحلیل محتوا نیست. در این روش، پژوهشگر ارتباط مستقیم با پیام‌ها دارد و تنها به سراغ محصولات ارتباطی نظیر: روزنامه‌ها، کتاب‌ها، گزارش‌ها، نظرسنجی‌ها، فیلم‌ها، سریال‌ها، نامه‌ها، خاطرات، عکس‌ها و سخنرانی‌ها می‌رود و با فرستنده پیام و انسان‌ها به طور مستقیم در ارتباط نیست. این مهم‌ترین وجه تمایز بین این روش با سایر روش‌ها است. از این‌رو روش مزبور روش بدون واکنش، مزاحمت و عکس‌العمل دانسته‌اند؛ چون کاری با مردم ندارد (قربی، ۱۴۰۰: ۲۸-۲۷). باید دقت کرد که در این روش دو عنصر اصلی مطرح هستند؛

الف. واحد تحلیل

کوچک‌ترین جزء پیکره متن است که برای رسیدن به هدف تحقیق، اندازه‌گیری و شمارش می‌شود. واحد تحلیل اغلب می‌تواند در بردارنده کلمه، جمله، پاراگراف، عکس یا صفحه باشد که البته هریک از این واحدها به تناسب نوع متن و هدف پژوهش انتخاب می‌شوند.

ب. مقوله تحلیل

هنگامی که واحد تحلیل معین شد، باید مشخص شود که واحدهای استخراج شده و شمارش شده چگونه دسته‌بندی می‌شوند. عناوین این دسته‌بندی‌ها، مقوله تحلیل را تشکیل می‌دهند. در نهایت واحدهای تحلیل بر اساس مقوله‌های تحلیل دسته‌بندی می‌شوند تا مراحل شمارش و تحلیل اطلاعات صورت بگیرد (ایمان و نوشادی، ۱۳۹۰: ۲۰-۱۸).

با توجه به ماهیت پژوهش حاضر، این مقاله از نوع توسعه‌ای بوده و برای تبیین الگوی مفهومی و نظری پژوهش مرتبط با منابع قدرت نرم، از روش تحلیلی-توصیفی و مطالعات کتابخانه‌ای بهره گرفته شد. مرجع بررسی این پژوهش، بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی (ابلاغیه مقام معظم رهبری در سال ۱۳۹۷) می‌باشد.

در راستای تجزیه و تحلیل سند مزبور، از روش تحلیل محتوای کمی^۱ استفاده می‌شود که واحد تحلیل، «کلمه» است و تلاش می‌شود با کدگذاری مضمونی منابع قدرت نرم در این سند، میزان برجستگی و فراوانی منابع سیاسی، اقتصادی و علمی مورد بررسی و مذاقه کمی قرار بگیرد. قلمرو موضوعی این پژوهش، تحلیل کمی منابع قدرت نرم در بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی است و با توجه به این موضوع، ج.ا.ایران نیز قلمرو مکانی پژوهش محسوب می‌شود.

۴. یافته‌ها و تجزیه و تحلیل داده‌ها

۴-۱. منابع سیاسی قدرت نرم در بیانیه گام دوم

مؤلفه‌ها و منابع سیاسی در بازتولید قدرت ملی نقش راهبردی دارند؛ بر همین اساس بیانیه گام دوم انقلاب بر منابع سیاسی در دو بعد داخلی و خارجی توجه کرده است که عامل «استحکام قدرت نظام در سطح ملی و بین‌المللی» خواهد بود.

واژه‌های سیاست و سیاسی ۱۷ بار در متن بیانیه گام دوم مورد استفاده قرار گرفته است. مؤلفه‌های سیاسی ناظر بر مسائل داخلی جمهوری اسلامی، تحولات منطقه، جهان اسلام و مسائل جهانی بوده است؛ از دیدگاه متن مزبور، لازم است اصول عزت، حکمت و مصلحت در روابط سیاسی رعایت شود تا از عزت ملی و اقتدار جامعه ایرانی حراست شود.

منابع اصیل جمهوری اسلامی در عرصه سیاست نیز شامل آرمان‌ها، اصول و ارزش‌های معنوی و دینی است که با انقلاب اسلامی پیوند عمیق دارد و با وجود گذشت دهه چهارم انقلاب اسلامی، همچنان این اصول و ارزش‌های سیاسی عامل تولید قدرت سیاسی برای ج.ا.ایران هستند. عامل عزت و قدرت سیاست ج.ا.ایران، توجه به معنویت است؛ می‌توان اذعان داشت معنویت و پابندی به ارزش‌های منطق با کرامت انسانی، عاملی بود که جامعه ایرانی از آن دور نشده است. همچنین پابندی به اصول سیاسی اسلام در سیاست داخلی و خارجی، عامل عزت ملی و اقتدار ج.ا.ایران بوده است. تأکید بر «ترکیب جمهوریّت و اسلامیت» (خامنه‌ای، ۱۳۹۷: ۴) نشان از ابعاد قدرت سیاسی دارد که بخشی از آن، «ملی» و بخشی دیگر از آن، «دینی» خواهد بود. نماد اقتدار سیاسی ج.ا.ایران را می‌توان با مفاهیمی نظیر «کشور و ملتی مستقل، آزاد، مقتدر و باعزت» (خامنه‌ای، ۱۳۹۷: ۷) در بیانیه گام دوم تصویرسازی کرد؛ ۱۶۲ کلیدواژه سیاسی که در ارتباط با قدرت سیاسی هستند از متن بیانیه استخراج گردید. دسته‌بندی ۱۶۲ منبع سیاسی قدرت در بیانیه گام دوم به استخراج مؤلفه‌های راهبردی در بازتولید قدرت نرم سیاسی در بُعد داخلی و خارجی منجر گشت که در ۱۰ مؤلفه زیر قابل مشاهده هستند:

(۱) امنیت ملی پایدار؛

(۲) پاسداشت آرمان‌ها و ارزش‌های سیاسی و انقلابی؛

(۳) استقلال ملی؛

- (۴) آزادی سیاسی؛
- (۵) عزت ملی؛
- (۶) مرزبندی با دشمنان و ایستادگی در برابر قدرت‌های جهانی؛
- (۷) مشارکت مردم در صحنه‌های مختلف؛
- (۸) مبارزه با فساد سیاسی؛
- (۹) قدرت ملی مبتنی بر منافع حیاتی؛
- (۱۰) امید برای دستیابی به اهداف ملی.

هر یک از مؤلفه‌های مزبور دارای مصادیق متعددی در متن بیانیه گام دوم هستند. برخی از منابع سیاسی قدرت در این سند راهبردی به این شرح هستند:

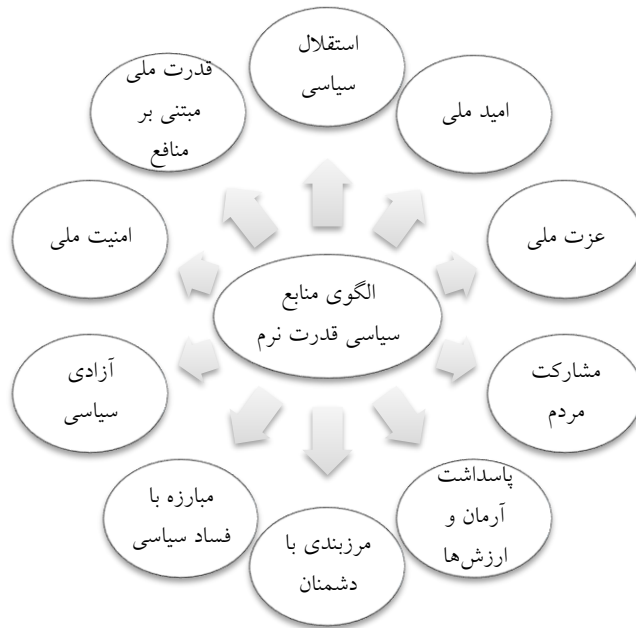
امنیت، نظم سیاسی و اجتماعی، ثبات کشور، تمامیت ارضی و حفاظت از مرزها، آرمان‌های انقلابی، جامعه‌پردازی و تمدن‌سازی، عقلانیت انقلابی، صیانت از اصالت شعارهای ملی، صیانت از شعارهای جهانی انقلاب اسلامی، پایبندی به اصول ملی، ایجاد تمدن نوین اسلامی، نظام‌سازی، تمایل به استقلال، ایران مقتدر، استقلال ملی، آزادی سیاسی، عزت و کرامت ملت، جایگاه متعالی ملت ایران در چشم جهانیان، عزت در همه‌ی عرصه‌ها، اصل «عزت، حکمت، و مصلحت» در روابط بین‌المللی، مرزبندی با رقیبان و دشمنان، صراحت و شجاعت در برابر زورگویان، دفاع از مظلومان و مستضعفین، عمل جهانی و منطقه‌ای در کنار مظلومان جهان، استکبارستیزی، تسلیم‌ناپذیری، صیانت و پاسداری از انقلاب، دارای تأثیر اساسی در منطقه، دارای منطق قوی در مسائل جهانی، حضور قدرتمندانه‌ی سیاسی جمهوری اسلامی در غرب آسیا و بازتاب وسیع آن در سراسر جهان سلطه، حکومت مردمی و مردم‌سالاری، اراده‌ی ملی، مشارکت مردمی در مسائل سیاسی، مقابله با فتنه‌های داخلی، حضور مردم در صحنه‌های ملی و بینش سیاسی آحاد مردم و نگاه آنان به مسائل بین‌المللی، روحیه‌ی برادری و ایثار، مبارزه با فساد، صداقت و صراحت و اقتدار، امید ملی و ...

در جدول (۲)، فراوانی و درصد مؤلفه‌های سیاسی قدرت نرم در بیانیه گام دوم نمایش داده شده است.

جدول شماره ۲. فراوانی مؤلفه‌های سیاسی قدرت نرم در بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی (یافته‌های نگارنده)			
ردیف	مؤلفه‌های سیاسی قدرت نرم	تعداد فراوانی	درصد
۱	امنیت ملی پایدار	۶	۳/۷۰
۲	پاسدداشت آرمان‌ها و ارزش‌های سیاسی و انقلابی	۲۸	۱۷/۲۸
۳	استقلال ملی	۱۱	۶/۷۹
۴	آزادی سیاسی	۹	۵/۵۵
۵	عزت ملی	۱۸	۱۱/۱۱
۶	مرزبندی با دشمنان و ایستادگی در برابر قدرت‌های جهانی	۴۳	۲۶/۵۴
۷	مشارکت مردم در صحنه‌های مختلف	۲۱	۱۲/۶۹
۸	مبارزه با فساد سیاسی	۶	۳/۷۰
۹	قدرت ملی مبتنی بر منافع حیاتی	۱۳	۸/۰۲
۱۰	امید برای دستیابی به اهداف ملی	۷	۴/۳۲
مجموع	۱۰	۱۶۲	۱۰۰

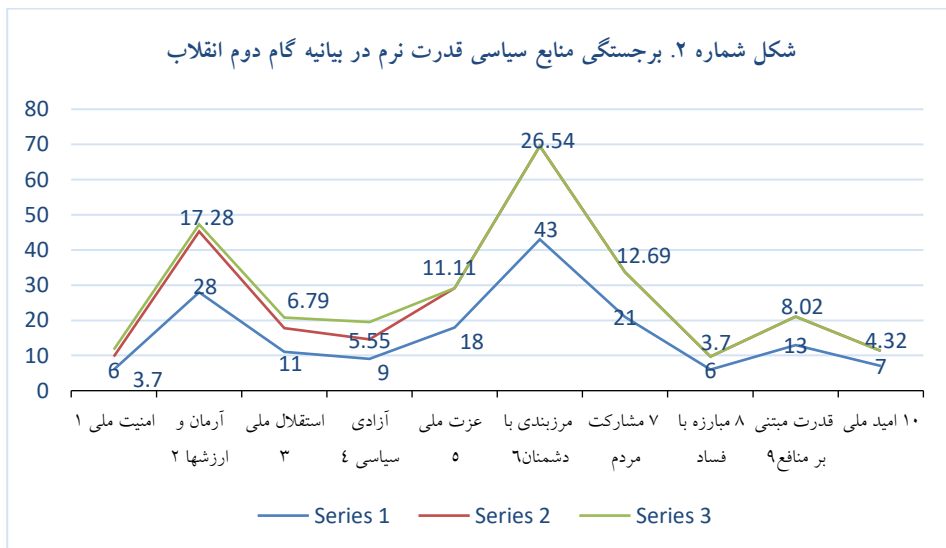
در میان مؤلفه‌های سیاسی قدرت نرم در بیانیه گام دوم، «مرزبندی با دشمنان و ایستادگی در برابر قدرت‌های جهانی» (۲۶/۵۴)، «پاسدداشت آرمان‌ها و ارزش‌های سیاسی و انقلابی» (۱۷/۲۸)، «مشارکت مردم در صحنه‌های مختلف» (۱۲/۶۹) و عزت ملی (۱۱/۱۱) از بیشترین فراوانی و تکرار در بین مؤلفه‌های سیاسی برخوردار هستند که نشان از اهمیت آنها در بازتولید قدرت فراملی ج.ا.ایران در روند تمدن‌سازی اسلامی دارد.

در شکل (۱)، الگوی منابع سیاسی قدرت نرم در بیانیه گام دوم ارائه شده است.

شکل شماره ۱. الگوی منابع سیاسی قدرت نرم در بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی (یافته‌های نگارنده)

در شکل (۲) لاین‌گراف (نمودار خطی) برجستگی منابع قدرت سیاسی با تأکید بر درصد فراوانی آنها، نمایش داده شده است.

۲-۴. منابع اقتصادی قدرت نرم در بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی

اقتصاد یکی از شاخص‌های امنیت و ثبات در گام دوم انقلاب اسلامی محسوب می‌شود که ۲۸ بار در سند مزبور مورد استفاده قرار گرفته است. مؤلفه‌ها و شاخص‌های اقتصادی نظیر پیشرفت (۱۴ بار)، عدالت (۱۳ بار)، مستقل اقتصادی و استقلال (۱۰ بار) و... نشان می‌دهد سند مزبور به اقتصاد به‌عنوان یکی از ارکان قدرت و ثبات ج.ا.ایران توجه دارد. رهبر انقلاب اسلامی بیان کرده است، تأمین منافع ملی و اهداف ترسیم‌شده در چهل ساله دوم انقلاب اسلامی نیازمند اقتصاد قوی و کارآمد است:

«اقتصاد یک نقطه‌ی کلیدی تعیین‌کننده است. اقتصاد قوی، نقطه‌ی قوت و عامل مهم سلطه‌ناپذیری و نفوذناپذیری کشور است و اقتصاد ضعیف، نقطه‌ی ضعف و زمینه‌ساز نفوذ و سلطه و دخالت دشمنان است. اقتصاد البته هدف جامعه‌ی اسلامی نیست، اما وسیله‌ای است که بدون آن نمی‌توان به هدف‌ها رسید» (خامنه‌ای، ۱۳۹۷: ۱۰).

راهبرد اساسی اقتصادی در متن بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی که عامل پیشرفت داخلی و اقتدار ملی جمهوری اسلامی ایران خواهد بود، «اقتصاد مقاومتی» است که در برابر چالش‌های داخلی و تهدیدات بیرونی اقتصادی عامل موفقیت نظام و استمرار پیشرفت‌ها خواهد بود. بر اساس اصول اقتصادی بیانیه گام دوم، دستیابی به اقتصاد مقاومتی، اقتدار و امنیت اقتصادی نیازمند «مدیران جهادی» و توجه به توانمندی‌های داخلی است تا از چالش‌ها و عیوب ساختاری داخلی کاسته شود و تهدیدات بیرونی اقتصاد نظیر تحریم‌ها توسط حکمت، شجاعت و اراده مدیران جهادی، کاسته شده و بسترهای پیشرفت مادی و معنوی فراهم شود.

کلیدواژه‌های اقتصادی ۱۸۲ بار در متن بیانیه گام دوم مورد استفاده قرار گرفتند که برخی از آنها دارای عبارت یا مضامین مشابه بودند که نشان از اهمیت آنها دارد. برخی از منابع اقتصادی قدرت نرم در سند راهبردی گام دوم به قرار زیر است:

استقرار عدالت اقتصادی، تقسیم امکانات عمومی، مبارزه با بی‌عدالتی و فساد اقتصادی، خدمت‌رسانی، جابه‌جایی خدمت و ثروت از مرکز به سراسر کشور، تلاش برای کسب ثروت، توزیع عدالت‌محور، رعایت اولویت‌ها، استقلال اقتصادی، مدیران کارآمد و پُرانگیزه و خردمند، روحیه‌ی انقلابی و عمل جهادی، شجاعت و حکمت مدیران جهادی، ایجاد زیرساخت‌های حیاتی، اقتصادی و عمرانی، اجرایی کردن هزاران طرح زیرساختی و ضروری در حوزه‌های

عمران، حمل و نقل، صنعت و نیرو، معدن، سلامت، کشاورزی و آب، ایجاد مراکز صنعتی و اصلاح امور کشاورزی، اقتصاد مقاومتی، الگوی مقاومت اقتصادی، ظرفیت‌های طبیعی و انسانی، موقعیت استثنائی جغرافیایی میان شرق و غرب و شمال و جنوب، بازارهای بزرگ ملی و منطقه‌ای، خوداتکایی اقتصادی و درون‌زایی اقتصاد، تولید انبوه و باکیفیت، مولد و دانش‌بنیان شدن فعالیت‌های اقتصادی، روحیه خودباوری ملی، پیشرفت‌های اقتصادی مادی و معنوی، پیاده‌سازی الگوی کامل نظام پیشرفته‌ی اسلامی و ... .

دسته‌بندی مضامین اقتصادی بیانیه گام دوم که عامل توانمندسازی قدرت نرم اقتصادی جمهوری اسلامی خواهد بود، نشان می‌دهد این مؤلفه‌ها در هشت شاخص کلی که در زیر به آنها اشاره می‌شود، قرار دارند:

الف. عدالت اقتصادی (۲۹ فراوانی)؛

ب. استقلال اقتصادی (۸ فراوانی)؛

پ. مدیریت جهادی (۲۸ فراوانی)؛

ت. زیرساخت‌های حیاتی عمرانی و اقتصادی (۳۰ فراوانی)؛

ث. سیاست اقتصاد مقاومتی (۱۲ فراوانی)؛

ج. ظرفیت‌های طبیعی و انسانی (۳۵ فراوانی)؛

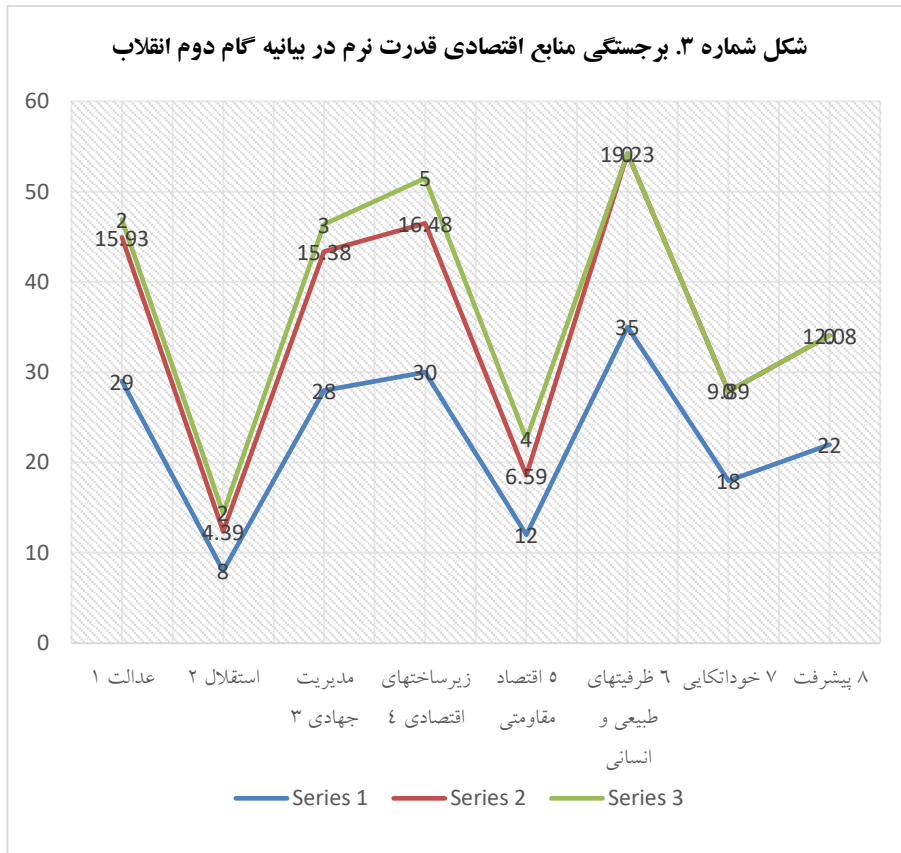
چ. خوداتکایی (۱۸ فراوانی)؛

ح. پیشرفت اقتصادی مادی و معنوی (۲۲ فراوانی).

در شکل (۳) لاین گراف (نمودار خطی) برجستگی منابع قدرت اقتصادی با تأکید بر

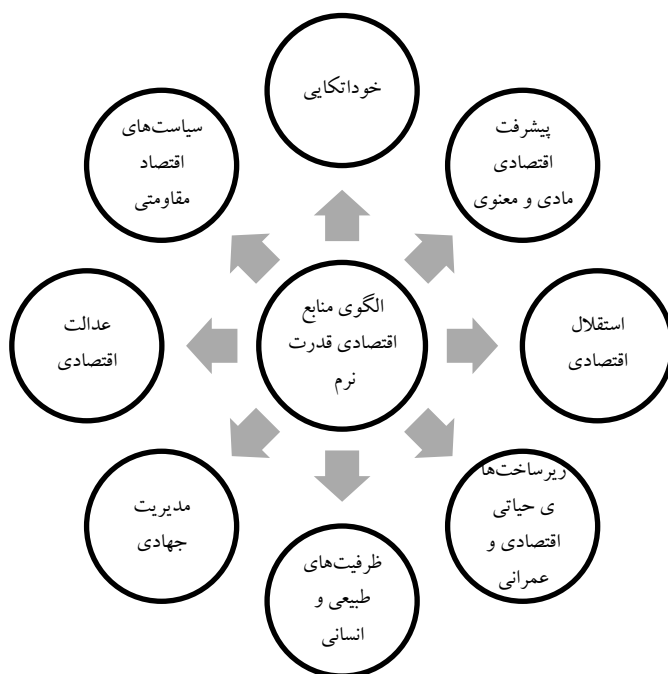
درصد فراوانی آنها نمایش داده شده است.

فراوانی و تکرار واژگان اقتصادی در بیانیه گام دوم نشان می‌دهد بین «عدالت»، «مدیریت»، «ظرفیت‌های ملی» و «پیشرفت» با استحکام قدرت اقتصادی ارتباط وثیقی وجود دارد و توجه به ظرفیت‌های داخلی با رویکرد خوداتکایی و توجه به سیاست‌های اقتصاد مقاومتی مبتنی بر اصول و احکام پیشرفته اسلامی عامل استحکام اقتصادی خواهد شد که پشتوانه توانمندی قدرت اقتصادی فراملی جمهوری اسلامی در روابط خارجی است.

از آنجایی که بیانیه گام دوم بر عزت ملی ایرانیان در سیاست خارجی تأکید دارد، یکی از مؤلفه‌های حفظ کرامت و عزت، توانمندی اقتصادی خواهد بود. با توجه به شاخص‌های اقتصادی، تمرکز بیانیه گام دوم بر منابع داخلی قدرت اقتصادی است. در شکل (۴)، الگوی منابع اقتصادی استخراج‌شده از بیانیه گام دوم ارائه شده است.

شکل شماره ۴: الگوی منابع اقتصادی قدرت نرم در بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی (یافته‌های نگارنده)

درصد فراوانی و برجستگی ابعاد اقتصادی تأثیرگذار بر قدرت نرم انقلاب اسلامی در جدول (۲) نمایش داده شده است که بیشترین فراوانی مربوط به ظرفیت‌های طبیعی و انسانی (۱۹/۲۳)، زیرساخت‌های حیاتی عمرانی و اقتصادی (۱۶/۴۸)، عدالت اقتصادی (۱۵/۹۳) و مدیریت جهادی (۱۵/۳۸) می‌باشد.

ردیف	مؤلفه‌های اقتصادی قدرت نرم	تعداد فراوانی	درصد
۱	عدالت اقتصادی	۲۹	۱۵/۹۳
۲	استقلال اقتصادی	۸	۴/۳۹
۳	مدیریت جهادی	۲۸	۱۵/۳۸
۴	زیرساخت‌های حیاتی عمرانی و اقتصادی	۳۰	۱۶/۴۸
۵	سیاست اقتصاد مقاومتی	۱۲	۶/۵۹
۶	ظرفیت‌های طبیعی و انسانی	۳۵	۱۹/۲۳

جدول شماره ۳. فراوانی مؤلفه‌های اقتصادی قدرت نرم در بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی (یافته‌های نگارنده)

۹/۸۹	۱۸	خوداتکایی	۷
۱۲/۰۸	۲۲	پیشرفت اقتصادی مادی و معنوی	۸
۱۰۰	۱۸۲	۸	مجموع

۳-۴. منابع علمی قدرت نرم در بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی

«علم و دانش» یکی از منابع اصلی تولید قدرت نرم ج.ا.ایران در گام دوم انقلاب اسلامی محسوب می‌شود. رصد مجموعه بیانیه گام دوم نشان می‌دهد بر علم، دانش، مراکز علمی و دانشگاهی و راهبردهای توانمندسازی جایگاه علمی ایران در محیط راهبردی جهان اسلام و کشورهای اسلامی تمرکز شده است. به‌عنوان نمونه، کلیدواژه علم (۱۸ بار)، دانش، دانشگاه و دانش‌بنیان (۱۷ بار) و پژوهش (۳ بار) مورد استفاده قرار گرفته است و اولین توصیه راهبردی آیت‌الله خامنه‌ای برای پیشرفت، اقتدار و استمرار انقلاب اسلامی، «علم و پژوهش» (خامنه‌ای، ۱۳۹۷: ۹) است. راهبرد اساسی بیانیه گام دوم در عرصه قدرت نرم علمی، «جهاد علمی» است که توانمندی قدرت فراملی و تقویت جنبه‌های نرم‌افزاری قدرت را به همراه خواهد داشت.

به اعتقاد آیت‌الله خامنه‌ای، «عقب‌افتادگی در علم و فناوری» عامل شرم‌آوری نظام سیاسی و جامعه خواهد بود که ثمره آن نابسامانی داخلی خواهد بود (خامنه‌ای، ۱۳۹۷: ۹). هرچند در بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی از رستاخیز علمی، سرعت رشد علمی و دستیابی به رکوردهای جهانی یادشده، ولی از «عقب‌ماندگی تاریخی و عقب‌بودن از قله‌ها» نیز ذکر به میان آمده است. در این بیانیه بر جوشاندن چشمه‌های دانش، ادامه شتاب علمی و جهاد علمی توصیه اکید شده است (سیدی و همکاران، ۱۴۰۱: ۲۲۸).

این اصول راهبردی برای گام نهادن جامعه ایرانی در عرصه علم و دانش، نشان از اهمیت منابع علمی در اقتدار ملی جمهوری اسلامی دارد. در متن بیانیه گام دوم، در نسبت علم و قدرت آمده است:

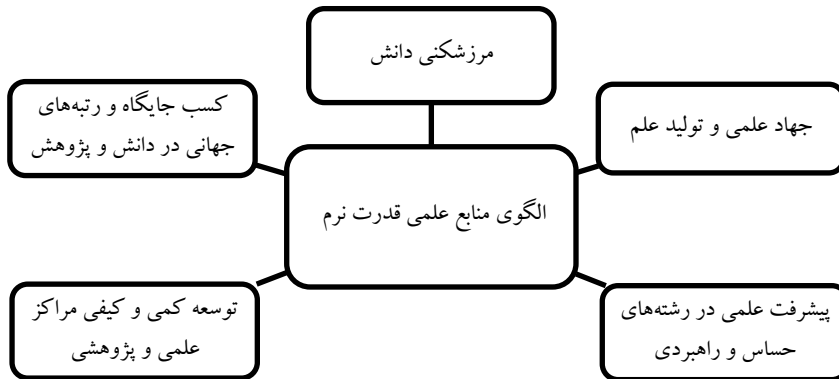
«دانش، آشکارترین وسیله‌ی عزت و قدرت یک کشور است. روی دیگر دانایی، توانایی است. دنیای غرب به برکت دانش خود بود که توانست برای خود ثروت و نفوذ و

قدرت دویست‌ساله فراهم کند... مؤکداً به نیاز کشور به جوشاندن چشمه‌ی دانش در میان خود اصرار می‌ورزیم» (خامنه‌ای، ۱۳۹۷: ۹).

شاخص‌ها، مؤلفه‌ها، ابعاد و منابع علمی و دانش‌بنیان مندرج در بیانیه گام دوم مشتمل بر ۷۸ کلیدواژه است که برخی از آنها نظیر علم، دانش، دانش‌بنیان و پیشرفت‌های علمی حساس چندین بار تکرار شده‌اند. منابع علمی قدرت نرم در متن بیانیه مزبور به قرار زیر است:

علم و فناوری؛ موتور پیشران کشور در عرصه‌ی علم و فناوری؛ شرکت دانش‌بنیان؛ تحصیل‌کرده‌های دانشگاهی یا در حال تحصیل؛ واحدهای دانشگاهی در سراسر کشور؛ طرح‌های بزرگ از قبیل چرخه‌ی سوخت هسته‌ای، سلول‌های بنیادی، فناوری نانو، زیست‌فناوری؛ کسب رتبه‌های نخستین در جهان؛ تبدیل صنعت مونتاژ به فناوری بومی؛ برجستگی محسوس در رشته‌های گوناگون مهندسی از جمله در صنایع دفاعی؛ درخشش در رشته‌های مهم و حساس پزشکی؛ جایگاه مرجعیت در رشته‌های مهم و حساس؛ پیشرفت علمی؛ تولید علم و فناوری؛ وجود هزاران جوان، استاد و دانشجو؛ رکورددار در شتاب پیشرفت‌های علمی، رکورددار در رسیدن به رتبه‌های بالا در دانش‌ها و فناوری‌های مهم؛ افزایش تحصیلات عالی، جمع چشمگیر جوانان محقق و اندیشمند؛ آفرینش‌های علمی؛ دانش، رستاخیز علمی؛ شتاب رشد متوسط علم؛ دستاوردهای دانش و فناوری در رشته‌های حساس و رشته‌های نوپدید؛ مرزشکنی دانش؛ مراکز پژوهشی و دانشگاه‌ها؛ انقلاب علمی؛ جهاد علمی؛ و دانش‌بنیان شدن.

منابع فوق‌الذکر ضمن استحکام درونی قدرت علمی، عامل ارتقاء قدرت نرم علمی انقلاب اسلامی در جامعه جهانی خواهد بود و دسته‌بندی مؤلفه‌ها به استخراج راهبردهای علمی پنج‌گانه منجر می‌شود؛ (۱) مرزشکنی دانش، (۲) جهاد علمی و تولید علم، (۳) پیشرفت علمی در رشته‌های حساس و راهبردی، (۴) توسعه کمی و کیفی مراکز علمی و پژوهشی، و (۵) کسب جایگاه‌های جهانی در حوزه‌های علم و پژوهش برای توسعه و تعمیق قدرت فراملی جمهوری اسلامی ایران.

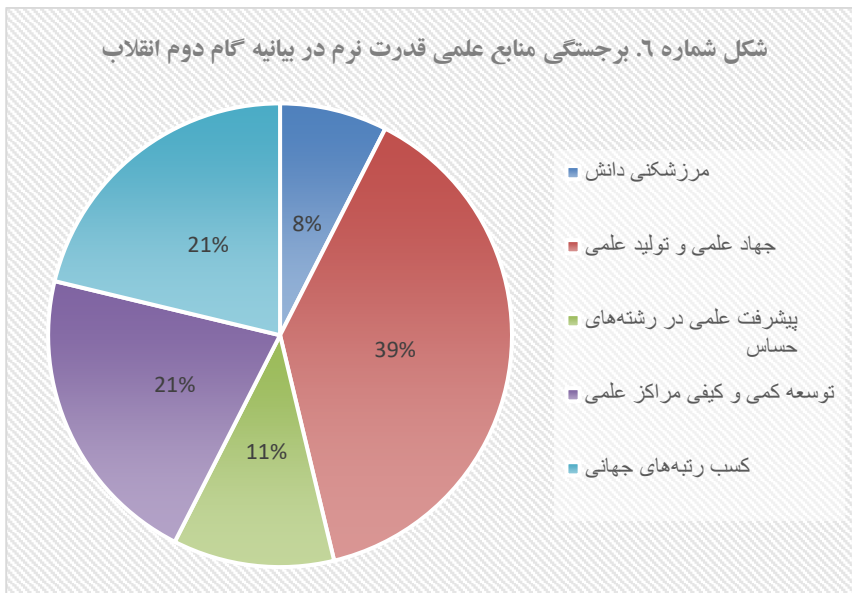

شکل شماره ۵. الگوی منابع علمی قدرت نرم در بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی (یافته‌های نگارنده)

برجستگی منابع علمی قدرت نرم در بیانیه گام مبتنی بر فراوانی و تکرار مؤلفه‌ها به این قرار است؛ «جهاد علمی و تولید علمی» با برخورداری از ۳۸/۷۵ درصد از مؤلفه‌های علمی، بیشترین تأکید در بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی بوده است و بعد از آن «توسعه کمی و کیفی مراکز علمی» و «کسب جایگاه و رتبه‌های جهانی در حوزه علم و پژوهش» بیشترین فراوانی را با نسبت برابر ۲۱/۲۵ درصد برخوردار هستند.

جدول شماره ۴. فراوانی مؤلفه‌های علمی قدرت نرم در بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی (یافته‌های نگارنده)			
ردیف	مؤلفه‌های علمی قدرت نرم	تعداد فراوانی	درصد
۱	مرزشکني دانش	۶	۷/۵
۲	جهاد علمي و توليد علم	۳۱	۳۸/۷۵
۳	پيشرفت علمي در رشته‌هاي حساس و راهبردي	۹	۱۱/۲۵
۴	توسعه كمي و كيفي مراکز علمي و پژوهشي	۱۷	۲۱/۲۵
۵	كسب جايگاه و رتبه‌هاي جهاني در حوزه‌هاي علم و پژوهش	۱۷	۲۱/۲۵
مجموع	۵	۸۰	۱۰۰

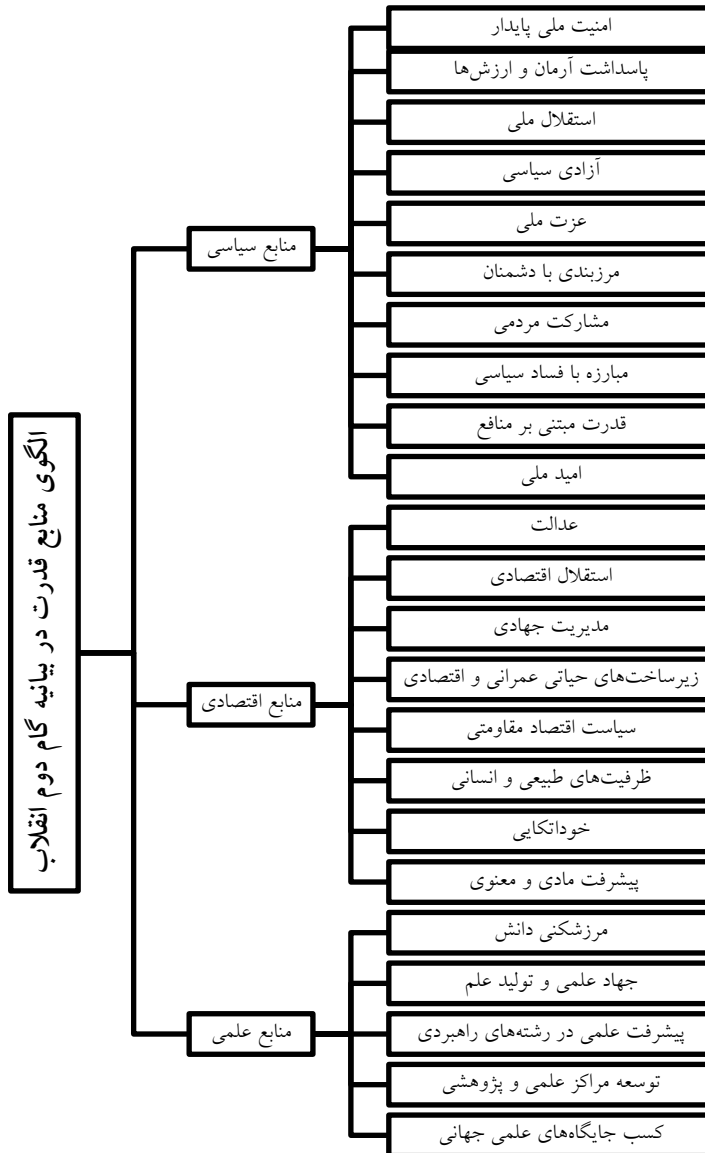
در شکل (۶)، برجستگی فراوانی منابع علمی در بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی نمایش داده شده است.

۴-۴. الگوی قدرت نرم

با توجه به برجستگی منابع قدرت نرم در بیانیه گام که بر اساس فراوانی و تکرار آنها به دست آمد، بیشترین تأکید آیت‌الله خامنه‌ای بر راهبردهای پاسداشت آرمان‌ها و ارزش‌های سیاسی و انقلابی، مرزبندی با دشمنان و ایستادگی در برابر قدرت‌های جهانی، مشارکت مردم در صحنه‌های مختلف، عدالت اقتصادی، مدیریت جهادی، استفاده از زیرساخت‌های حیاتی عمرانی و اقتصادی، ظرفیت‌های طبیعی و انسانی، جهاد علمی و تولید علم در بازتولید قدرت انقلاب اسلامی در مسیر تمدن‌سازی است.

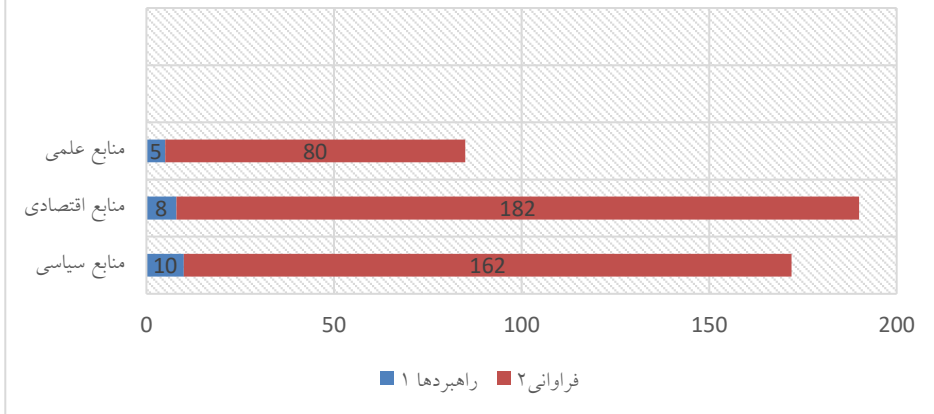
با توجه به داده‌های استخراج‌شده از بیانیه گام دوم، در شکل (۷)، الگوی شماتیک منابع قدرت نرم در سه حوزه سیاسی، اقتصادی و علمی ترسیم شده است.

شکل شماره ۷. الگوی منابع قدرت نرم در بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی

در زمینه برجستگی منابع سه‌گانه قدرت نرم، شکل (۸) نمایانگر فراوانی مؤلفه‌های قدرت در بیانیه گام دوم است.

شکل شماره ۸. نمایانگر فراوانی راهبردها و مولفه‌های سه‌گانه قدرت در بیانیه گام دوم انقلاب (یافته‌های نگارنده)

۵. نتیجه‌گیری و پیشنهاد

مقاله حاضر تلاشی برای شناسایی منابع قدرت نرم در بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی به‌عنوان یک سند راهبردی و فرادستی ج.ا.ایران بوده است. یافته‌های مقاله نشان می‌دهند که به ابعاد مختلف قدرت نرم در بیانیه گام دوم توجه شده و منابع سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و علمی قابل رؤیت است. علاوه بر مؤلفه‌های اقتدارآفرین و توسعه قدرت فراملی جمهوری اسلامی، مؤلفه‌های استحکام‌بخشی داخلی قدرت ملی مورد توجه است و با توسعه کمی و کیفی آنها، در روابط خارجی بسترهای عزت، احترام و اقتدار بیشتری وجود دارد؛ زیرا یک کشور مستحکم، مستقل و با اقتدار می‌تواند روابط خارجی عزتمندانه مبتنی بر مصالح و منافع ملی را پیگیری نماید.

در حوزه قدرت سیاسی باید اذعان داشت بی‌توجهی به سیاست داخلی، عامل شکست و کم‌تأثیری سیاست خارجی می‌شود و به همین دلیل، استحکام ساخت درونی قدرت سیاسی می‌تواند تنظیم‌گر روابط خارجی مبتنی بر اصل عزت باشد. کاربست منابع خارجی قدرت سیاسی مبتنی بر توجه به اصول سه‌گانه عزت، حکمت و مصلحت است. منابع سیاسی قدرت استخراج از بیانیه گام دوم عبارت‌اند از: امنیت ملی، پاسداشت آرمان‌ها و ارزش‌ها، استقلال، آزادی سیاسی، عزت ملی، مرزبندی در روابط خارجی و مقاومت

سیاسی در برابر قدرت‌های جهانی، مشارکت مردم، مبارزه با فساد، امید ملی و اقدام مبتنی بر منافع حیاتی.

در حوزه قدرت اقتصادی، بیانیه گام دوم بر شاخص‌ها و منابع متعددی اشاره دارد که می‌تواند جایگاه ج.ا.ایران در محیط راهبردی غرب آسیا را ارتقاء بخشد. این منابع در هشت بخش دسته‌بندی شدند که عبارت‌اند از: عدالت، استقلال، مدیریت جهادی، زیرساخت‌های اقتصادی، اقتصاد مقاومتی، پیشرفت‌های همه‌جانبه، ظرفیت‌های داخلی و خوداتکایی. راهبرد اصلی قدرت نرم اقتصادی، در چهل‌ساله دوم انقلاب اسلامی، توانمندسازی اقتصاد داخلی از طریق عملیاتی کردن سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی خواهد بود که علاوه بر اقتدار و استقلال اقتصادی، منشأ پرستیژ سیاسی ج.ا.ایران در جامعه جهانی خواهد بود.

در حوزه قدرت علمی، بیانیه گام دوم از علم و دانش به‌عنوان یک عامل برتری‌ساز و قدرت‌آفرین یاد کرده است و با اشاره به ظرفیت‌ها و پتانسیل‌های علمی در حوزه زیرساخت‌های علمی، نیروی انسانی ماهر و دسترسی به دانش فنی و موردنیاز برترساز، بر توسعه علم و دانش برای اقتدار ایرانی و کاهش وابستگی تأکید دارد. منابع علمی قدرت نرم در حوزه‌های مرزشکنی دانش، تولید علم، پیشرفت‌های راهبردی در علوم مختلف، توسعه مراکز دانشی و کسب جایگاه‌های جهانی در مناسبات علمی قابل مشاهده است.

مجموعه منابع و مؤلفه‌های مؤثر بر تولید قدرت نرم انقلاب اسلامی که در حوزه سیاست، اقتصاد، علم و دانش در بیانیه گام دوم استخراج شد، دارای دو سطح داخلی و خارجی هستند. توجه به مؤلفه‌های درونی، عامل استحکام و پایداری قدرت فراملی خواهد بود و ارتباط نزدیکی بین ابعاد مختلف قدرت وجود دارد. به‌عبارت‌دیگر، بخش قابل‌توجهی از مؤلفه‌ها و منابع قدرت، چندوجهی هستند و بر یکدیگر تأثیر مستقیمی دارند.

پیشنهادات آتی

- طراحی الگوی الهام‌بخشی راهبردی ج.ا.ایران منطبق با بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی؛

- آسیب‌شناسی قدرت نرم ج.ا.ایران در محیط راهبردی جهان اسلام بر اساس توانمندی راهبردی تمدن‌سازی اسلامی در بیانیه گام دوم انقلاب؛
- تبیین رویکرد استحکام ساخت درونی قدرت برای ارتقاء قدرت نرم بین‌المللی انقلاب اسلامی ایران؛
- تحلیل محتوای کیفی منابع فرهنگی بازتولید قدرت نرم در گام دوم انقلاب اسلامی؛
- بررسی نظری و مفهومی نسبت تمدن و قدرت در گام دوم انقلاب اسلامی؛
- تشریح الگوی بومی قدرت نرم انقلاب اسلامی منطبق با بیانیه گام دوم؛
- استخراج راهبردهای کاربردی منابع قدرت نرم در راستای ارتقاء قدرت فراملی انقلاب اسلامی با توجه به اصول مندرج در بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی؛
- تبیین محیط راهبردی قدرت نرم انقلاب اسلامی در گام دوم انقلاب اسلامی.

منابع

الف - فارسی

- ابرقونی، روح‌الله (۱۳۹۸). *بیانیه‌نامه: فرهنگ الفبایی بیانیه رهبر معظم انقلاب پیرامون گام دوم انقلاب اسلامی*. قم: نشر مشهور.
- ایمان، محمدتقی، و نوشادی، محمودرضا (۱۳۹۰). «تحلیل محتوای کیفی»، *عیار پژوهش در علوم انسانی*، ۳ (۶)، ۴۴-۱۵.
- آیت‌الله خامنه‌ای، سید علی (۱۳۹۷). *بیانیه گام دوم انقلاب خطاب به ملت ایران*. تهران: دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله خامنه‌ای.
- پوراحمدی، حسین (۱۳۸۹). *قدرت نرم و سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران*. قم: بوستان کتاب.
- پیشگاهی‌فرد، زهرا، و همکاران (۱۳۹۰)، «جایگاه قدرت نرم در قدرت ملی با تأکید بر جمهوری اسلامی ایران»، *فصلنامه راهبرد*، ۲۰ (۶۱)، ۲۱۱-۱۹۱.
- تلیس، اشلی، و همکاران (۱۳۸۳). *سنجش قدرت ملی در عصر فراصنعتی*. تهران: ابرار معاصر.
- جداوی، ابراهیم (۱۳۹۹). *راهبردهای رهبری: تبیین عملیاتی بیانیه‌ی گام دوم انقلاب اسلامی*. تهران: پرناک.
- جعفری، علی‌اکبر، و قربی، سید محمدجواد (۱۳۹۵). «مؤلفه‌های منابع سیاسی قدرت نرم در جمهوری اسلامی ایران در افق سند چشم‌انداز ۱۴۰۴»، *سیاست اسلامی*، ۴ (۹)، ۷۵-۹۴.
- جعفری، علی‌اکبر، و قربی، سید محمدجواد (۱۳۹۷). «منابع قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران؛ مطالعه کمی سیاست‌های کلی علم و فناوری»، *پژوهشنامه انقلاب اسلامی*، ۸ (۲۷)، ۱۷۵-۱۵۱.
- جمشیدیها، غلامرضا، و قربی، سید محمدجواد (۱۴۰۲). «تحلیل محتوای کمی منابع قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران در سند مؤلفه‌های هویت ملی ایرانیان»، *فصلنامه راهبرد اجتماعی فرهنگی*، ۱۲ (۴۶)، ۳۷۲-۳۳۷.
- جوانی، یدالله (۱۳۸۷). «نقش معنویت در تولید قدرت ملی»، *مطالعات راهبردی بسیج*، تابستان، ۱۱ (۳۹)، ۳۱-۶۸.

- حیدری، منصور، قربی، سید محمدجواد، و محمدی، مجتبی (۱۳۹۵). «سیاست خارجی و قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران (مورد کاوی چشم‌انداز بیست‌ساله‌ی جمهوری اسلامی ایران)»، *فصلنامه سیاست دفاعی*، ۲۴ (۹۴)، ۶-۹.
- ذوعلم، علی (۱۴۰۰). *برخی مفاهیم اساسی در بیانیه‌ی گام دوم انقلاب اسلامی*. تهران: انتشارات انقلاب اسلامی.
- راجی، سید محمدحسین، و خاتمی، سید محمدرضا (۱۳۹۸). *گام تمدن‌ساز: بسط بیانیه گام دوم انقلاب با تکیه بر اسناد بین‌المللی*. قم: نشر معارف.
- ردایی، هادی، و امینی، زین‌العابدین (۱۴۰۱). *مسئولیت اجتماعی جریان انقلابی با تأملی بر بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی*. قم: انتشارات جهاد دانشگاهی.
- رفیع، حسین؛ قربی، سید محمدجواد، و دانش، حسین (۱۳۹۳). «منابع فرهنگی قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران؛ مطالعه موردی سند چشم‌انداز ۱۴۰۴»، *فصلنامه مطالعات انقلاب اسلامی*، ۱۱ (۳۸)، ۲۴-۹.
- رکابیان، رشید، و پورحسن، ناصر (۱۳۹۹). «الزامات و راهکارهای اجرایی بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی با تأکید بر بیانات مقام معظم رهبری»، *نشریه پژوهش‌های انقلاب اسلامی*، ۹ (۳۵)، ۱۶۱-۱۷۶.
- رضانی، حسین‌علی (۱۳۹۹). *گام دیگر به سوی تمدن اسلامی (تبیین بیانیه گام دوم انقلاب)*. تهران: انتشارات نداجا.
- زارع، سید فردین، مرادیان، محسن، و صادقی‌نسب، محسن (۱۴۰۰). «الگوی ایرانی سنجش و ترازیابی قدرت ملی»، *پژوهش‌های راهبردی ارتش*، ۱ (۴)، ۱۳۴-۸۱.
- زرقانی، سید هادی (۱۳۸۸). *مقدمه‌ای بر قدرت ملی: مبانی، کارکردها، محاسبه و سنجش*. تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- ستایش‌منش، مهدی (۱۴۰۲). «بررسی و شناسایی سرچشمه‌های قدرت ملی»، *فصلنامه جغرافیا و روابط انسانی*، ۶ (۲۱)، ۱۵۹-۱۴۰.
- سیدی، سید مهدی؛ و دیگران (۱۴۰۱). «بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی و نقشه راه علمی کشور»، *نشریه فرهنگ و ارتقاء سلامت*، ۶ (۲)، ۲۳۷-۲۲۸.

- شاه‌ملکی، سجاد (۱۴۰۲). *تبلور مفاهیم کلامی شیعه در بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی ایران*. قم: نشر امتداد حکمت.
- شیرودی، مرتضی (۱۳۹۹). «قدرت نرم، تمدن نوین اسلامی و بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی»، *نشریه علم و تمدن در اسلام*، ۲ (۵)، ۱۱۴-۱۳۲.
- عبدالعلی‌پور، قادر (۱۴۰۰). «جایگاه قدرت نرم در مفهوم‌شناسی قدرت ملی با تأکید بر رویکرد دینی»، *فصلنامه مطالعات قدرت نرم*، ۱۱ (۲۵)، ۱۷۳-۱۹۹.
- عزیزاده، یعقوب، و همکاران (۱۴۰۱)، «مبانی تعلیم و تربیت انقلاب اسلامی در زمینه بازتولید قدرت نرم با تأکید بر بیانیه گام دوم»، *فصلنامه مطالعات قدرت نرم*، ۱۲ (۲۸)، ۱۰۷-۱۲۵.
- فیضی، فاضل (۱۴۰۲). «جایگاه قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران در بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی»، *پژوهش‌های سیاسی و بین‌المللی*، ۱۴ (۵۴)، ۹۷-۱۱۵.
- قربی، سید محمدجواد (۱۳۹۲). «واکاوی مختصات قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران در سند چشم‌انداز ۱۴۰۴»، *فصلنامه عملیات روانی*، ۱۰ (۳۷)، ۴۹-۷۰.
- قربی، سید محمدجواد (۱۳۹۴). «مداقه‌ای در منابع، ابزار، ابعاد و تهدیدات قدرت نرم در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران»، *فصلنامه سیاست دفاعی*، ۲۳ (۹۰)، ۹-۵۶.
- قربی، سید محمدجواد (۱۳۹۴)، «مؤلفه‌های الهام‌بخشی و قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران در جهان اسلام: مطالعه سیاست‌های کلی برنامه ششم توسعه»، *پژوهشنامه انقلاب اسلامی*، ۵ (۱۶)، ۸۵-۱۱۶.
- قربی، سید محمدجواد (۱۳۹۶). «فرهنگ سیاسی و قدرت نرم در انقلاب اسلامی؛ موردکاوی سند مؤلفه‌های هویت ملی ایرانیان»، *فصلنامه عملیات روانی*، ۱۲ (۴۶)، ۱۵۴-۱۳۱.
- قربی، سید محمدجواد (۱۴۰۰). «تحلیل محتوای برجستگی منابع قدرت نرم در سند چشم‌انداز بیست‌ساله جمهوری اسلامی ایران»، *نشریه مطالعات دولت پژوهی در جمهوری اسلامی ایران*، ۷ (۱)، ۲۵-۵۴.
- قربی، سید محمدجواد، و جعفری، علی‌اکبر (۱۳۹۳). «برجستگی منابع قدرت نرم ایران: مطالعه موردی قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران»، *فصلنامه پاسداری فرهنگی انقلاب اسلامی*، ۴ (۱۰)، ۶۸-۲۹.

- قربی، سید محمدجواد، و جعفری، علی اکبر (۱۳۹۵). «منابع قدرت نرم در سیاست‌های کلی نظام؛ موردکاوی سیاست‌های کلی برنامه ششم توسعه جمهوری اسلامی ایران»، *فصلنامه راهبرد اجتماعی فرهنگی*، ۵ (۱۹)، ۷-۴۴.
- قربی، سید محمدجواد، و حیدری، منصور (۱۳۹۵). «مؤلفه‌های قدرت نرم ایران در سند مؤلفه‌های هویت ملی ایرانیان (مطالعه ارزش‌های فرهنگی)»، *قدرت نرم*، ۶ (۱۵)، ۶۶-۴۶.
- قربی، سید محمدجواد، و حیدری، منصور (۱۳۹۷). «فرهنگ و قدرت نرم؛ مطالعه منابع فرهنگی قدرت نرم در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران»، *فصلنامه راهبرد اجتماعی فرهنگی*، ۷ (۲۶)، ۱۹۶-۱۵۱.
- کاکویی، عیسی (۱۴۰۰). *عوامل قدرت ملی*. تهران: نشر به‌اندیش.
- گروهی از نویسندگان (۱۳۹۸). *گام دوم: بیانیه گام دوم انقلاب خطاب به ملت ایران*. اصفهان: نشر ریاح.
- محسن‌زادگان، امیر، و حسینی، سید رسول (۱۳۹۰). «تأثیر دیپلماسی بر قدرت ملی ایران در عرصه جهانی»، *مطالعات راهبردی سیاست‌گذاری عمومی*، ۲ (۳)، ۱۵۰-۱۳۱.
- موسوی، سید صدرالدین، و قربی، سید محمدجواد (۱۳۹۲). «الهام بخشی و قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران در سند چشم‌انداز ۱۴۰۴»، *مطالعات قدرت نرم*، ۳ (۹)، ۱۳۳-۱۱۳.
- نادری، مهدی، و پیرانی، شهره (۱۳۹۹). «راهبردهای پیشرو در پساچهل سالگی انقلاب اسلامی تبیین بیانیه گام دوم»، *دانش سیاسی*، ۱۶ (۳۱)، ۳۲۸-۳۰۵.

ب- انگلیسی

- Ahmad, A. (2012). "Concept of national power", *Strategic Studies*, 32 (2/3), PP.83-101.
- Bilgin, P. ana Elis, B. (2008). "Hard Power, Soft Power: Toward a More Realistic Power Analysis", *Insight Turkey*, 10 (20), PP. 5-20.
- Chang, C-L. (2004). *A Measure of National Power*. Fo-guang University.
- deLisle, J. (2020). "Foreign Policy through Other Means: Hard Power, Soft Power, and China's Turn to Political Warfare to Influence the United States", *Foreign Policy Research Institute*, 64 (2), PP.174-206.
- Donaldson, A. (2020). *Sources of soft power: How perceptions determine the success of nations*. England, British Council.

- Gubaidullina, M. Sh., Insebayeva, S.A. (2013). “The Concept of “power” in International Relations: Basic approaches, the analysis, and interpretation”, *International relations and international law*, 2 (62), PP.83-88.
- Jablonsky, D. (1997). “National Power”, *Parameters (The US Army War College Quarterly)*, 27 (1), pp.34-54.
- Jain, M. (2020). *National Power, its meaning and definition*. semester political science, Institute of Law, Date: 1/4/2020.
- Kharitonova, E. (2015). “Soft Power Effectiveness”, *World Economy and International Relations*, No. 6, pp.48-58.
- Kohara, M. (2005). “Information power and international security”, *Progress in Informatics*, No.1, PP.39-46.
- Kopalyan, N., Asatryan, G. (2023). “Hard Power and Its Limits”, *Hard Power Magazine*, Issue 26.
- Lee, S-W. (2011). “The Theory and Reality of Soft Power: Practical Approaches in East Asia”. In: *Public Diplomacy and Soft Power in East Asia*, By Sook Jong Lee and Jan Melissen, Palgrave Macmillan Series in Global Public Diplomacy (GPD), PP.11–32.
- Lodgaard, S. (2023). *Major Powers in a Shifting Global Order*. Tokyo: Toda Peace Institute, Policy Brief No.162.
- Mcveigh, B. (2010). “Soft Power Superpowers: Cultural and National Assets of Japan and the United States”, *The journal of Japanese Studies*, 36(2), PP.379-383.
- Motaghi, S., And Others (2020). *National power measurement (case study: Oceania, Europa and North America)*. E3S Web of Conferences.
- Nye, Jr. (2004). *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. New York: PublicAffairs.
- Nye, Jr. (2008). Public Diplomacy and Soft Power. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*. 616 (1), PP.94-109.
- Nye, Jr. (2017). “Soft power: the origins and political progress of a concept”, *Palgrave Communications*, Issue 8, PP.1-3.
- Nye, Jr.(2009). “Hard Decisions on Soft Power: Opportunities and Difficulties for Chinese Soft Power”, *Harvard International Review*, 31 (2), PP.18-22.
- Poulshock, M. (2022). *National Power as Network Flow*, Cornell University.
- Terzioğlu, E. (2022). “Soft or Hard Power in Diplomacy”. In: *Maintaining International Relations Through Digital Public Diplomacy Policies and*

Discourses. Pennsylvania: IGI Global Publisher of Timely Knowledge, PP.51-64.

- US NATO Military Terminology Group (2010). Instruments of national power. In: *Dictionary of Military and Associated Terms*, Pentagon, Washington: Joint Chiefs of Staff, US Department of Defense.
- Watanabe, Y., McConnell, D.L. (2008). *Soft Power Superpowers: Cultural and National Assets of Japan and the United States*. Armonk, N.Y. and M.E. Sharpe.